

САГИР КАМАЛОВ

ЕР ТАРГЫН

1829-37

КАЗАХСТАНСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
АЛМА-АТА—1937

КАМАЛЫР САҒЫР

80 312-2
K-16

Е Р Т А Р О Ы Н

(4 акты, 10 картина, өлеңді піесе)

5403

ҚАЗАҚЫСТАН КӨРКЕМ ӘДЕБИЈЕТ БАСПАСЫ
АЛМА-АТА—1937

Çавартъ редакторъ:
ЖЫСИПБЕКІП Қ.

Тең. редакторъ:
ЕСÇАНЪП С.

Çавартъ корректорларъ:
РАҚМЕТІП Р.
ДОՏЪП М.

ESKERTYV

Bul „Er Tarqyn“ rjjesesiniñ tolyq, әdewijet warijantь. „Er Tarqyn“ operasьnyñ leverettasь osь rjjeseden Ъqsamdalьp альпқан volatьp. Sondьqtan, „Er Tarqyn“ operasьnyñ leverettasьn osь rjjesenin icinde dep tysinyv kerek. Ol мына saqьnalarda: prolog, I - актьnyñ I—II-kartijnalарь, II - актьnyñ II—III -kartijnalарь, III-актьnyñ I-kartijnasь çana IV - актьnyñ II-kartijnasь.

Bul rjjesenin өлеңniң әr тыrli uьqasuvь çana әr тыrli wuvьndьq, kezeңdik өlcemderi men çazьluvь, onьñ әr тыrli өlcemdi muvzijkasь volқandьqtan.

A P T O R

Q A T Ы N A S U V C Ы L A R :

<i>Er Tarqьn.</i>	Ваѣг. Qacqьn, kezve.
<i>Aqсunьs.</i>	Aqса qan qьzь.
<i>Tana.</i>	Qalmaq qьz.
<i>Ѓaңqa.</i>	Aqса qanьн эјeli, vas vij.
<i>Ѓьрьга ғьрав</i>	Kәri vij.
<i>Aqса qan.</i>	Qьгьm qanь.
<i>Qoқaq.</i>	Qьгьm vatьgь.
<i>Saqan.</i>	Tarqьnqa Qьгьmnan qosьlqan ғas vatьrlar.
<i>Balran.</i>	
<i>Ana.</i>	Tanаньн cecesi.
<i>Qazь.</i>	Aqса qan ordasьndaqь vij.
<i>Qanzada.</i>	Edil qanь.
<i>Qaran.</i>	Qanzadanьн valasь.
<i>Qaqen.</i>	Qarannьн serigi.
<i>Aqсelen.</i>	Aqсunьstьн serigi.

*Bijler, ғigitter, qьzdar, vatьrlar,
sijciler, qul-kynder, ғendetter.*

P R O L O G

Qarlı tav. Tyn. Najzaqaj, kyn kyrkirejdi. Tarlan at pen saqında

Tarqın. (Çav-çaraqıt)

Öltirdim egesken soñ qan valasın,
Bojadım qızıl qanqa qan çaqasın.
Ajtraqan әdil bijlik Arın bijdi,
Bavızdar künirenttim taqı ordasın...

Qalıñ qol çaqındañ soqıspaqqa,
Serigim syjenemin Tarlan atqa.
Çavlastın, quvqındañ tuvqan çerim,
Ketejin künirenyv men sarça tarta:—

Атым бар Тарлан,
Çalqыздық арман!
Quvqındaп Altaj,
Ketejin sarnaj!
Çavlastы elim,
Qarqысын арнај!
Kim cындық ајтар?
Kyn volmas qajtar!..

(Давы, сив çaqındaј beredi. Quvqыныс ватырлар kiredi. Tarqын Tarlandı sekirtip saqınadan ketedi).

I — AKT

I - K A R T I J N A

Қығымдақы Ақса қан ордасының кіріс алды. Соқыстан қайтқан ерлердітосыр алуыға өтір қатқан қалық.

Qor. Qandaj watyr çavъnger?
Danqъ kelgen aъstan.
Qarsыlajmъz kele ver,
Ot çalъndъ arъstan.
Çыlaqan el çubanqan,
Tojlar сыqтъ aldыңа,
Keregince ala ver,
Qazyнапъ, maldъ da...
Sendej watyr ваqъmъz,
Сывъғыңа оғалдық.
Салықтасын саqъңыз,
Qоçaq senen қуғвандық.
(Сырттан)
Keldi, keldi qaharman,
Betke соqqan ызqар ма?
Qызы, çасы nemene?
Qalmaqtan kelgen—
Qыз бар ма?...
(Qоçaq watyr kiredi. Сырттақы сұллар қатқан қалық дауысы мен çатыса)

Qоçaq. Vaj, мынау netken uv da-сuv?
Keltirer sirә Qоçaqqa,
Astan kesten*taқы acuv.

- Çigit.* (Өүр вара җатыр)
 Е, Қоҗеке!
 Қайтыңызва есен-сав?
- Қоҗақ.* Қалмақтан васқа тақь җав,
 Табылды җој мақан.
 Дyrkiregen қол җайып,
 Сурап тур җој Ақаң!...
- Çigit.* Алаңдана, җyre бер.
 Қоҗемет емес сақан. (Кетеди)
- Қоҗақ.* Қар балам!
 Кетер җақан—
 Самам!
- Сырттан.* (Қор)
 Даңққа сыққан ер қайда җавды җенген?
 Сол емес пе, көringen, Тарлан мingen?
- Сырттан.* (Қор)
 Бәрекелди, бәрекелди, қа...қа...қа...
- Қоҗақ.* (Самданыр)
 җенгенime қарттықтың?
 җер boldым җој тирилеј!
 җалқыз атты қаңқылың,
 Салқан кеги җyрекке.
 Кетер мәңги җивимеј!
 Болмаспын мазак балақа,
 Молақа кирип җиримеј,
 Қавақтың җарса Ақса қан,
 Қандықтыңпап адашыр
 Қаңқыларқа җол берсе,
 Қатың җолың тең көрсе
 Ordасы турмас булыпей.
 Ақықты кyсiм арналып,
 Қаңқытың көкҗал Тарқтыңқа!...
- Қалық.* (Кире)
 Қартайтың җој қарт Қоҗақ,
 Қайты ојлајтың көз болың.

- Qoşaq.** (Camdanьp)
 Tentekterge qart Qoşaq,
 Tyzetetin tez bolqan.
 (Qamcь men çaryьp urь çiveredi)
- Qazь.** (Bij kelip) Qoçeke!
 Aq savыttың çaqasь varda,
 çeni çoq.
 Qas çaqcьпың acuvь var da,
 kegi çoq.
 (Bas ijedi)
- Qoşaq.** Sьjlamasa Qoşaqtь,
 Kөrsetermin azaptь...
- Qazь.** Qoçeke cьda.
 Ijilgen vastь qьlc kespes.
- Qoşaq.** Buqanьң өzi qartajsа da,
 murnь qartajmajdь,
 Çaqcьпың өzi qartajsа da,
 көңili qartajmajdь.
 Ne dejdі тьnav daңqoјьн?
- Qazь.** Qoçeke cьdaңыз.
- Qoşaq.** Tarqat тьна cьjьндь.
 Qocemet bolsа daңqьqа,
 Kөrsetermin qьjьндь...
- Qazь.** Qoçeke, vurnьqьпың kisisi,
 Oсь kыnginiң kicisi...
 Ajnalmaңыз daңqа,
 Çyginiz daңqа!...
 (Qoşaq, Qazь ketedi. Saqan, BaIran vатыrlar keledi)
- Qor.** Qarsь alamьz qaharman volat najza,
 Tysiң usajd çarqьldар najzaqajqа.
 Çav qajtarьp, Qьгьmqa olça salьp,
 Keldiniz ve calьqtар qan sarajqа:
 Er Tarqьn, Er Tarqьn!
 Qarsь alamьz kel, Tarqьn!
 (Əsker ötip çatady. Serikteri men Aqçunьs kiredi).
- Aqçunьs.** Esen-sav, keldiniz ve Saqan vатыr?

Qor. Qajda çyr çav qalmaqtı alqan vatır?
(Sağan, Balpan öz ara sьььrlasadı)

Sağan. Aqçunьь, ajtqanььma senermisiң?
Bir vatır alьp keldim көreremisин?
Aqquvdaj çer çyzinen teң tappar en,
Quvantsam cыjincimdi verermisiң?—
Vatırды el maqtaqan,
Bajadan qьz çaqtaqan!

Aqçunььs. (Elender, avьtqьp)
Ras pa, ötirik pe, Sağan vatır?
Kөrejın öz көzim men munda saqьp?!
Aj Sağan, көrejın,
Kөrimdigin verejın...
Berejın cыjincige bir suluv qьz,
Ajtsaңcь bilgen volsaң onьң atьn!
Aj Sağan, көrejın,
Kөrimdigin verejın.
(Aqçunьь qasьndaqь Aqçelendi көtsetip, Sağanqь
ььььrlajды. Aqçelen, Sağan çььь cььrlasadı)

Sağan. (Quvanььcьtь)
Sadaq tartьp ysti, ystine zuvlatьp,
Mьң san çavды çalqьz savьp cuvlatьp.
Qьььc, najza najzaqajdaj çaltьldar,
Qançar çyzin qьzь qanoqa suvartьp.

Qor. Aq—qaq—qa. Aq—qaq—qa!

Sağan. Qarsьblasqan qara aspandaj vatırдып,
Çyreginiң qanьп icken qumartьp.
Suvьldajды көkten cыjgen qьrandaj,
Tarlan at pen vejne saqьm munartьp.
„Kimsin?“—dedi көri Qoçaq arlanьp,
„Çav meniki, çengen sen“—dep camdanьp
Çarq-çurq etti, ajbalta men qaçьstь,
Tirese almaj Qoçaq ketti sandalьp.

Qor. Vərekeldi, vərekeldi...

Aqçunььs. Taqь, taqь. Sajracь, Sağan, sajracь!

Saqan. Bатыр Тагдын Тарлан мingen sol eken.
Çahan kezgen, аты сувлы долъ екен.
Ажсылықтан izder kelip Qығымды,
Намыс етір, çавоға сарқан çолъ екен.
Өзи илув, сөзге cecen сөjlese,
Elden сықан, çан serigi çоқ екен.
Талај қанды, талај vijdi бавыздар,
Qытаж, Qыжа, Betpaq dala çol eken.

Qor. Aq—raq—qa. Aq—raq—qa!

Balpan. (Aqçunьсть қақытыр, kylimder)
Saqan батыр, çetpej çатыр мақтавнъ,
Biz vilemiz, Aqçunьстың қақтавнъ,

Saqan. Eі bolsa, er qadyғын вақалаjтың,
Aqça қан оғын verse, паналаjтың,
(Qalyq, Saqan, Balpan батырлар мен сөjlesip çатқанда

Aqçunьs. (Elender, serikterine)
Bul батыр қайдан kelgen vizdiң elge?
Tyspegen бирғын nege қыран көзге?
Çurt avзы çeliktirdi көңilimdi,
Qurmetter qaryы alajық keisin vizge—

Aqçelen. Maqtady qоj Saqan,
Keler eken қасан?

Aqçunьs. Kөrsem eken tezinen,
Nanar edim men oqan.

Balpan. (Aqçunьsqa)—
Çы boldы kelgenine bul Qығымқа,
Elevsiz çyruvci edi el сыртında.
Qығық қул çылық вақыр çатқан қостан,
Ketyvci ed sadaq tartыр ucқан quvoға...
(Saqan, Balpandar ketedi. Qaryы, vij kiredi).

Qazы. (Qalyqqa)
—Çаңқа vij kele çатыр, çатақатым,
Asығыр quvanoqan соң, saltanatын.
(Çаңқа vij kiredi. Qасында eziniң saltanatын
оғындавсы әjelder бар)

Qor. Qıvanbıñ, Çanqa vıj, bolsın tätti,
Qas dusranbıñ çenilip, Qalmaq qastı.
Aqsekem qıvanvaj ma çenisine?
Kelgende Tarqıbn vatır Tarlan attı.
(Qa ıq vas ijedi. Saqan, Balpan, Tarqıbn taqır
kör vatırar keledi)

Çanqa. Qalıñ qol sıjınemin ajvatıca,
Qol vası Tarqıbn vatır qajratıca,
Qajqıgır altaı çatqan Aqca turdı,
Bulbulı vaqca saraj saırasında.

Saqan. (Çanqaqa)

Qalıñ qol qarıs Qoçaq qasqıbnıca,
Qıvanad Tarqıbn vatır tasqıbnıca.
Qıgımnıñ qıgıq ıgıvı vas ijedi,
Sıranır, Er Tarqıbnı vatsıqıbnıca.
Qıvanam Qıgım saqan kelgenime,

Tarqıbn. (Zildi)

Qarıs als mundaj tojdı kergenime.—
Çalıqtar, voıym erip, kɵnlım ɵsti,
Qıdajdıñ mıñ cıkirlik vergenime.

Aqav,
Qıgım qalqı:
Keldim saqan
Bar ma pıraq?

Onqan el nıgın sasar qıran pıraqa,
Qıvanıs, qajrat verer sıvbın çanqa,
Çaqısın kɵrmek ıcin degen dejin,
Çanqa vıj kɵrisejin Aqca qanqa:

Aqav,
Qıgım qalqı:
Keldim saqan,
Bar ma pıraq?

Aqısınıs. Çaqı, kɵrip edim ɵsındaı
Bır vatırdı tysimde!

Çanqa. Aqısınıs,
Adamnıñ alası, icinde.

- Aqçınbьs.* Çaqа,
Çigittin sarasъ, isinde...
- Çaңqa.* Bajqa aңdap!
- Aqçınbьs.* Syjdim taңdap!
- Çaңqa.* Өcir yınıңdi!
(Aqçınbьsqa sьvьrlajdь. Bul kezde Tarqьn, Saqan,
Balpandar vөlektenip)
- Saqan.* Aqçınbьs, qanьn qьzь, өzi dolь.
Çetkendej degenine sozqan qolь.
- Balpan.* Ajьrlьp talaј bajdan voldь sajqa!,
Er Tarqьn!
— Osьlajca onьd çolь.
- Tarqьn.* Çajlavсь em, qan qьzdarьn dyrkin-dyrkin
Qajьrlmaj kete vardьm, çetse bir kьn..
(Kьlki. ьsevi sьvьrlasqan sьjaqtь)
- Çaңqa.* Vatьrlьm, Çyriniz ordaqa! (Ketedi)
(Aqçınbьs oramal tastajdь. Tarqьn qaramajdь. Tarqьn
tovь men sьrtqa sьqьp ketip vara çatqanda):
- Qor.* Qьrlьm verer ranasьn,
Çazar çurek çarasьn.
Mundaj vatьr tavьlmas,
Qoçaq qojsьn talasьn,
Kьc əkesin tapьmas,
Bavьzdar kəri vavasьn.
Naqьl ajьr qandarьm:
Çaqьndatar arasьn,
Tarqьn vatьr çolь var,
Ojlaqanqa samasьn.
Sөzi tereң varlasaң,
Pendeniң көrgen çalasьn.
Qudaj ajdap kelgen qoj,
Vatьrlardьn sarasьn.
Qьrlьm tajra syjedi:
Aqь menen qarasьn...
- Aqçınbьs.* (Qalьq əz ara əngimelesip çatqanda)
On segizde ot çalьn alьvrt saqьm,
Qalьqtajma көziңde vuldьr saqьm?

Qыran soqqan aqquvdyň qanatýndaý,
Qajýrlar kenet ketti nege elim?
(Serikteri Çynыsъ syjer balkonođa sьqarady)

Saqan. Kөz çasъd Aqqunыs av keter bosqa.
Er Tarqъn alađ volqan tutqъn dosqa.

Aqqunыs. (Kenet)
Ne dejsiň?—Batyр Saqan toqta, toqтал

Saqan. Ән сьрқар çавың келер көзір торқа.
(Qaramaj ketedi)

Aqqunыs. Qandaj çan talaspaqsъ meni menen?
Bijçara, ojnasaјsъ teңi menen!...

Al,
Kөсетиндер tamaca!...

(Balet volъp çatqanda)

Tana. (Alystan vөledi)
Kөспeli künde sивъ elim qalmaq,
Ajyldъ suluv Tana senen zarlar.
Adasqan ujasъnan vala qazdaj,
Savalар tolqъn çaryр, ustъm carlar.
(Aqqunыs acивъlaryр qalyqtъ taratady. Proçektor çaryqъnda)

Aqqunыs. (Tъndар, çaratraj Balranqа)
Bulbuldaj mьң quvъlyр, zarlaqъan kim?
Kүңireniр eline өlen, arnaqъan kim?
Qыгъmның saltanattъ cattъqъnda,
Kөziнен qandy çasъ parlaqъan kim?

Balran. Qalmaqqa daңqъ sьqqan atъ Tana,
Aqyldъ әgi suluv, әgi dana.
Batyрdyң çolъ osъ der, çav carqanda,
Er Tarqъn kyliр-ojnар kelgen ala...
(Aqqunыsъnъ zildi ymdavy men Balran ketedi)

Aqqunыs. (Өz товъна)
Degenge er meniki ne der elim?
Ot tysti çyregime sөnvес tegin,
Bul tutqъn talaspaq pa Tarqъn usin?
Qalmaqtъn almaq pa eken әlde kegin?

(Товъ менен Тана келе җаты. Ичинде Балран бар

Tana. Qor volar qolqa tysse asy lasyn,
Tananь kim vaqalar altyn vasy?
Kyn volьp, эlde qaqьp etemin ve?
Sorqalar kyni-tyni kezden җasьm?!

Balran. Zarlama, Tana suluv, җivanasyn,
Aj kьrip qara tynde quvanasyn.
Sьrttanь adam zattьn kьkҗal Tarqьn,
Sonь syj, sonь qala, er danasyn.
(Tьncar turqan):

Aqҗynьs. (Савьньp)
Ваьr qaraңды..
Otardaқь quv quьrқь,
Kьrinve җoqal kьzime,
Taқьr җazqan Tarqьndь,
Aqҗynьstьn ezine.

1829-37

Balran. Qandь qaqar vaьrмьn,
Tysse almasрьn teziңe.
(Ғaқьндар)

Tarqьn—Tana tojьnьn
Ne degeniң kezinde?

Aqҗynьs. (Савьньp)
Qulьmsьn, Tasьma.
Sьqara almasрьn vasьma.
Ket, ket!..

(Balran taқь birdeme demek volqanda, Aqҗynьs
kezdik sunьradь. Balran ketedi)

Tana. (Aqҗynьstьn vul qьlьrьn җaқьtьrmaj)
Qьгьmьnьn aјtuvlьssь osь ma edi,
Asavdaj vas vilmegen сосьp edi,
Sьrtьnan aқьldь dep maqtaqan ed.
Bajqadьq, bir kьrgennen tosьp edi.

Bir qьz. Mьjman kelse qьгьmьn
Osь aјtar җьгь da,
Asьr-tasьr nemene?
Kьrsetti qudaj munь da!

Tana. Qan qız,
Zamandas,
Çamandıqqa,
Bolma vas:

Aqşunıs. (Acıvı)
Tolqındaj çarqa soqqan kənilim albırt,
Ne dejdı mınav kuñim kelgen qaçqır?

Tana. (Çatısa)
Men daqı bir tajra eldiñ çalqızımın,
Aqşunıs ásqaqıtama erttej calqır.
(Aqşunıs doldańır Tanaqa çaqındar qır kórsetedi.
Tanada- kəkirektenedi. Aqşunıs ketir bara çatqandı
Tana tovı men kyledi).

Сътылды

I—AKT

II-KARTIUNA

Taqta Aqca qan otıradı, Çañqa, Sırga sırav.

Qazb. (Sırttan kelip)

Bajqadıñ Aqçınıstıñ çyrek zağıñ,
Tajsalmaj ol tıgetin Qırgıñ ağıñ.
Çalıñdar erke esken dolı qızıñ,
Er Tarqıñ volıñ dejdı menıñ çarıñ...

Çañqa.

Ojlar em osıñdajdıñ bir volarıñ.
Estirmiz әli-aq dıcran tavalarıñ.
Kim viled, vaty Tarqıñ әlde çav ma?
Qañqırgıñ izder çyrgen panalarıñ.
Aqçınıs alvırtıq pen avırtıdıñ,
Kızine çıb usıgar qara qarıñ.
Talaj qan sız salqanda tevırenver em:
Teñ ve—der Aqçınısqa valalarıñ?...

Sırav.

(Çañqara)
Aqçınıs ajtar, qojar ondaj sızın,
Arıvaqqa qarıs volma!—desen özıñ.

Aqca qan. (Çarısa)

Erkine çıvermenız Çañqa vıjım:
Qorqıtır qolıñda usta osı kezın.

Çañqa.

Qalmaq qız Er Tarqıñda qossa vasıñ,
Aqçınıs sıvınar ed kızıñı çasır.
Ajaldar Er Tarqıñ da çamanıñ—
Vola almaj Aqçınısqa oda qasırq...

- Aqca qan.* Qaraqym, Çanqa vijim әri qanca!
Osyndaj tarqylyqyñ taq-tamacal.. (Kylki)
- Qazь.* Вава, ајтрајсызва нусқасын?
- Aqca.* Қоқақ, Тарқын ағасын,
Татуғластыр Çанқа виј,
Асқындырмај таласын.
- Çанқа.* Ајтсын вавам сағасын.
- Çьрав.* Үндemespin sirә,
Estimespin çаласын.
- Qazь.* Вава, сајғасы... сајғасы! (Ketedi)
- Aqca.* Çақа, отырсы вері қақындар,
Erkelej tysip, тақымдар...
- Çьрав.* Ер Тарқынның келгені,
Çавды çеңір бергені,
Qalmaqtan алған оңғасын,
Bәrin tegin vөлгені.
Таңданатын оялапыр,
Baјsaldь vuzьq syrdеңi.
Izdejmin depti әdildik,
Opasьz vortь kөгgeni.
Talaј qandь aғalar,
Çavlasьp odan vezgeni.
Aңqaldanvaj аңдајьq:
Ваваңның осы sezgeni...
(Kire)
- Qazь.* Тарқын ватыр келip tur,
Qalmaq qьz var qasьnda.
Kөгindi Қоқақ тақь da,
Duvlaqasь vasьnda.
Keledi çalqьz saldьrьr:
Mingendejin acuvqa.
Nөkeri çatьr duvmandar;
Aq vijik degen asuvda.
(Өz ara sөjlesken, daqdarьsqan sьjaqtь)

- Çaңqa.* Bar, kelsin...
(Qazь ketedi. Pavyza, Tarqьn, Tana kiredi)
- Tarqьn.* Va, səlem verdim Altьn taq.
- Çьrav.* Oтыг ватыгьт.
(Qarap oтыгьp)
Qocqar volar qozьпын,
maңdajlarь dөң keler,
Bатыг volqan valанын,
meјirimi keң keler...
(Qoçaq kiredi)
- Çaңqa.* (Kylimder)
Qoçeke,
oтыгсь maңan çaqьndar.
- Qoçaq.* (Acuвиь)
Qoj әril...
Oтыгqam talaj taqьmdar...
- Çaңqa.* Aјtraјsьң va aqьldar.
Ne voldь sonca saqьldar?
- Qoçaq.* Baqьnvасырьн saңan.
Aјtsьn тьnav altьn taq.
- Çьrav.* Er qadьгьн, er viler.
Zer qadьгьн, zerger viler.
- Çaңqa.* Өz qadьгьн vilmegen er,
Qadirliniң qadьгьн vilmes.
- Tarqьn.* Erdiң erligin vilmegen,
Qudajdьң birligin vilmes.
- Qoçaq.* Qaңqьoяa, qan qurmeti çaraspas.
- Tarqьn.* Bатыгьoяьma, çan talaspas.
- Qoçaq.* Qaңqьнь çaңoяa sanaman.
Esekti malqа sanaman.
- Çaңqa.* Qoçaq, Çeter endi!

- Qoşağ.* Qығым meniң elim,
Bere almaspın tegin.
- Tarqын.* Әлиң kelse alarsын.
Ketpes mende kegin.
- Qazь.* Ватырлар,
Çol quvқан qaznağa çolьқад,
Söz quvқан pәlege çolьқад
Qojьндar keristi.
- Aqса.* Ja, keçeјtreңder өristil!
- Qoşağ.* Aјtқан sөziң teristi.
- Çaңqа.* (Qoşağqa)
Qannan azyq,
Bijden toqraq...
- Qoşağ.* Вава, ne deјdi тынавьд ottar?
- Çaңqа.* (Zиd) Aјtsын vavamньң өzi!
- Qazь.* Kelgen soң kezi,
- Aqса.* Altын qој vizge
Vavamньң çeldi sөzi.
- Çьrav.* Va, Zamannan zaman өtken kez,
Виқанда өmir çetken kez,
Kirpik qaqraj taң atьp,
Nurlanьp vaгьp kып vatьp,
Domьra menen qovьzdan,
Ассь leviz сырқадан.
Çalyндақан davьсьm,
Qulaqtь çarқан qьrқadan.
Анајь qьзыl çaqasь,
Çel çaqьnda panasь,
Аqьльп aјtad qajьrьгьp,
Сьңqьstap qalқан qандarқа,
Сьрьra çьrav vavasь.

Qazb. Va, qavsъгта җақ рен қъзыл тил,
Вавақа қана биткен қој,

Ғьрав. Va, ваты Қоҗақ, қайдасың,
Қандъ қанҗар еrimсин,
Қъгътпың соққан райдасың,
Заманнан заман озоқанда,
Ажақтақъ темір etik,
Қан кесуv мен тозқанда.
Сақал, муртың қуварър,
Мақан җетip қалърсың.
Қалъқ ақасы болқан да,
Вассъздъққа вас волър,
Изиңди васқан Тарқынқа,
Валсъқта җатқан тас волър,
Сени қудай ирдъ ма?
Келci менің қасыма,
Отърсы мақан асыла,
Екеvimizге не керек,
Ғурт арасың көздеjik,
Ендиги бизге осы да.

Ғаңға. (Күлимдер)

Қоҗекең виј boldъ қој заманына,
Қъгътпың қъгъқ меситти қамалына,
Мојнынан садақ тусти қартajoқанда
Ръзатың сырыға Ғьрав амалына...

Қоҗақ. Ғурмес мақан әмирің.

Ғаңға. Қоҗеке, әллимди қојмайтмың,
Қайда ketкен савъгъң.

Қоҗақ. Өтир варадъ зәвириң.

(Ғаңға, Қоҗақтың қасына келip ағвар, қылымдар отърадъ)

Ғьрав. Сенвисиң, Тарқын ваты җавоја сарқан?
Сақтыққа қулдырақан садақ tartқан,
Ғорытыр җолварыстай җалқыз җурир,
Қъгътқа олға салыр, еlin тарқан.

Baqalar erligiñdi, eldiginđi,
Aldıñ da qart arıvaq puğın sacqan.

Qoçaq. (Çanqoça)

Әј, nedeјdi mьnav qaqrasьn,
Qajdan vilet Qoçaqtьn,
Qьгьmдь erтең саррасьn?

(Çanqa, Qoçaqtьn асıvьn vаsraq voьr aғvaqan sьjaqtь)

Çьрав. (Çarьsa Tarqьnoça)

Qьгьmньң qoqoғanь vol, çavьna сар,
Er voьsan, eңiregen syjtir maqtan.
Kec kelip, erте ketip qavaq qatра,
Çavьндь osal көrме, çanьm saqtan,
Baqьсьn bir тајра eldiң qoьndaqь,
Doldanqan aғьstandaj çoida çatqan.

Qoçaq. (Çarьsa)

Aıçьoғan eken, mьnav call...

Çьрав. (Tarqьnoça)

Betiңe qarьsь kelmes, endi qalmaq.
Batpandaј çelkesine qoьlьң vatqan.
Paјoғamvar әdildigi Qьгьm da oғoj,
Bes çasar valasь da vijlik aјtqan.
Qaq çarьr qara qьldь, сьндьq izder,
Çigi çoq, tas çımvaqtьn kiltin асqan...
Toғьqsan aqьl sura, vасьндь ijir,
Tereң oj darьjasь var altьn taqtan.
Çalqan da vatьr dosь suluv çarь,
Maјьсьr aqьl aјtьr, dese-vartan.
Qajqьrma qavaq сьтра Qalmaq suluv,
Ajama өneriңdi Tarlan attan!...

Qoçaq. (Өzine)

Aıçьoғan eken mьnav cal.

Tarqьn. (Qanoça)

Әdim aldzep edim altьn taqtan,
Çalqanda çan tappadьm zarьmдь uqpan,
Eriңmin, eldik etsen, davьl çaqta,
Qasqajьr vәјterekteј сьnqа сьqqan...

Qoçaq. (Өzine) naqьz dıcran!...

Ҙаңға. (Ҙығав җәне Ақса мен сьвыгласьр алыр)
Әдидик салты еди виздиң елдин,
Ерлик пен қудай айдар Қыгым келдин,
Алтын тақ ардақтайдь қол васым дер,
Минекий қалық алдын да сертим бердим.
Ватыгым, Ватыгым,
sertim бердим:—

Ақса. Ije, solaj,
Sertim verdim.

Қоҗақ. Ҙаңға, sertine sert,
Dertine, dert.

Ақса. Ва, малқун, малқун...

Қоҗақ. (Асиуль)
Келимсектер көвејди одап-вудан,
Угы, қагы вәри де елден сьқан—

Тарқын. (Ҙагыса)
Қан, не дејд тынав төветиң?
(Ақса Тарқынға савылық деген ысарат вереди)

Қоҗақ. (Ҙагыса)
Қан мен вийі Қыгымның-
сақан ајтам,
Оратылар мойныңа қара ғылан:
Өзиң ојлан Ақса қан.
Көсетпес Қоҗақ атар таң...

Тарқын. (Ҙагыса)
Көсетпес Тарқын атар таң.

Қоҗақ. (Қаңға)
Сујегине сорлатьр салар таңва,
Талан-тараҕ ојласаң волар ылаң.
Отанымнан асыгьр айдар сальр.
Ватыр вор, оң қолыңда өзим турам:

- Тарқын.* (Ҙарьса)
 Ватыр вор, оң қолыңда өзим турам.
- Қоҕақ.* (Қажьтасы)
 Өзиң ојлап Ақса қан,
 Көсетпес қоҕақ атар таң.
- Тарқын.* (Асунь)
 Ај, Қоҕақ, җав җарақьн сайлар алдып,
 ајлагер ватыр вольсаң, қайда қалдың?
 Соқьсыр сегиз рет җенілгенде,
 Ҙавьнды җалқыз савыр, вайлар алдым.
 Еі волар, еі дер келдим Қьгьтмьнды,
 Егessen, көк җелкенди сажнар алдым.
 Алыссаң, агьстантмьн җалындақан,
 Қаққанса кирпигинди вайлар алдым.
- Қоҕақ.* Ісејин сенің қаныңды...
- Тарқын.* (Қоҕақты алыр итыр кевдесине минір)
 Талај қаның ватырғын,
 Баласын, вийін, җақьпын,
 Вавьздар едім осылај!
- Ҙьрав.* Тарқын
 Асун кельсе, қолың тарт.
- Ҙаңқа.* Тарқын, вил не?
 Қайдан вилдиң Қьгьтмьн,
 Қоҕақты сақан вегерін?
- Ҙьрав.* (Тарқын ојлапыр қа'ады. Қан вийлер өз ара)
 Іјт қутьрса,
 Іјесін қавады,
 Торқай қутьрса,
 Вуркитке савады.
- Тарқын.* (Қаңқа)
 Е, ајтрајсыпва асьна,
 Тувин де вольса, теверің?
- Ақса.* (Ҙаңқа)
 Екі агьстан сыьспас,
 Вир Қьгьтқа дер едім...

- Qoşaқ.* Kөne almasryn Aqса qan qorlyqyna,
Suvьq qoldь qanqьnyң zorlyqyna.
Ajaqьma çalyьp, vas urarsьң,
Kerek bolsam bir kezde çorlyqyna:
Өziң ojlan, Aqса qan,
Kөrsetpes Qoşaқ atar taң.
- Tarqьn.* (Çarьsa)
Kөrsetpes Tarqьn atar taң.
(Qoşaқ ketedi. Pavyza)
- Aqса.* Вава, ojlamaqan is voldь,
Сесуви qьjьn tys voldь.
- Çьrav.* Arnalqan maqan sum açal.
Qasьqtar ketken sьjaqtь.
- Çaңqa.* (Tarqьnqa)
Aqquv qustьң төresi,
Çalqьz çatьp ottamas.
Qas çaqьsьnyң belgisi,
Qara sözdi qastamas.
- Tarqьn.* Çavьндь çengen erinmin.
Qoqandatra Qoşaqtь.
Ketem.
Emespin—
Oqan vaq talas.
- Çьrav.* Отыр, Tarqьn vatьrьm.
Çavьң emes qart Qoşaқ,
Oda өziңniң çaqьnyң.
- Tarqьn.* Osь volsa aqьlyң...
- Aqса.* (Mylgip)
Bul sojqandь көrsetken,
Tәңirge ne amal.
- Tana.* (Keker)
Qalyq aqasь qandardьң,
Bqralь qajda bularqa.

Qalmaqqa qana çav desem,
Əzderi qalaj sьdavda?

Çьрав. (Çаввастай тьсип)
Dəldər tijgen 'mьnav sөz,
Çaқьndattь-av çьlavqa.

Çaңqa. Tarqьn, nar votasьn tarьpьr syjedi.
Tarqьn. Tarqьn mунь, çyrekke tyjedi (Равьза)

Tana. Uьqsat volsa qajtar em,
Bar edi meniң tilegim,

Çaңqa. (Zildi)
Sөjle tutqьn көvelek.

Tana. Ijlip, səlem verem aқalarьm,
Bul elge endi məngi ranalarьm,
Birevdiң qoьndaqь çalqьzь edim,
Əlde oьn, əlde qorlav vaқalarьn.

Çaңqa. (Tanaqa)
Aсьqqan çetres,
Bujьrqan ketres.

Çьрав. Aьstan at salдыrtьp tojqa keldik,
Qol çetyv oсь tojqa volar teңdik.
Qьgmьnьң qasqa çoь osьiaj ed,
Er Tarqьn çarьң volsa, degen edik.

Aqsa. (ьqььq atьp)
Tavьlqan aqьl, aq-qa-qa-qa...

Tana. (Kylimder)
Neder eken Er Tarqьn,
Kөrsetse eken sьrajьn?

Çaңqa. Çavavьn Tarqьn, өziң ver,
Kelgen soң sөzdiң orajь.

Tarqьn. Osьlajca ujqarsa, altьn taqьm,
Qarsь alajьn qajtarmaj, tutqьn vaқьn.

Batır 'dosъ, suluv qъz degen dejin,
Çyregime oralđъ eski sarъn.

Tana.

(Çarъsa)

Çarъq urъr, taqđъr quvqan albert saqъm,
Birge tuvqan kун menen, men bir çalъn.
Çarъm volsa, çavъtnan serim tarqar,
Basъr çatqan serpiler vultъr saqъm.

(Syjisedi. Товъ men Aqçunъs kiredi)

Çaңqa.

(Aldъnan съqъr)

Aqçunъs,

Çaqъsъ, aqъac vasъnda,

Çaman, ajaq astъnda!...

(Aqçunъstъ çaңqa, Qazъ syjejdі. Pavyza)

Сътылдыq

II—AKT

I-KARTIJA

Ordadaqь Aqçunьs uji. Aqçunьs, Aqçelen, Saqan.

Aqçunьs. (Nazalь)

Taqdьrdьdь ukimine kəne almasrьn.
Taqdьndь vül*qaqьdьqa vere almasrьn,
Əlemge əckere vor, teң tava almaj,
Zarlanьp qajqь menen əle almasrьn.

Saqan. (Kekep)—

Eg Taqçьn alaң volmas endi saqan.
Tana men talasuvqa kelmes camaң.

Aqçunьs. (Zildı)

Soqraqь oqran—oqran qandь sonar.
Kəgersin vatьr Taqçьn mendik volar.

Saqan. Taqçьn tьspes oңajqa.

Aqçelen. (Aqçunьsqa)

Qol ajaqь verkildi,
Munь daqь avajla.

Aqçunьs. Taqçьn desem tasqьndap,
Kəzimniң çasь çьlaj ma?...

Aqçelen. Qan qьzьna, qan ulь,
Çarastьqь sьlajqa.

Saqan. Mьd mьrzaңьz çetpejdi
Taqçьndajьn sьrajqa.

Aqçınıs. Мьндъ ајтра бирди ајт,
Көңил авдъ ылајға.

Aqçelen. (Kylimder)
Товьрдан сьрған çавајға,
Ојасьр волув қолај ма?...

Saqan. Qan uldarь ijтten көр
Birevin ustar çивајға.

Aqçınıs. (Acıvıь).
Тавалар тирған çавтмьсьн?

Saqan. Va, oвалың volsьн quдајға.

Aqçınıs. Ватыр қараңды.

Saqan. Men ватырмьн. (Tyregeledi)

Aqçınıs. Men de ватырмьн.
(Qoçaq kiredi)

Qoçaq. Oјlavсь em, Saqan seni ватырмьн дер,
Kettiң ојој, Er Tarqьнды çақьнымьн дер,
Aldьmнан endi сьрсаң vөkterlermin,
Voјlatьр çyregiңe сарьнь кер.

Saqan. Seni men. Qoçaq өmir syre алмасьн.
Vajlanьр қанçьоқаңа çyre алмасьн.

Aqçınıs. (Qыьqтаньр)
Qoçeке vul Saqanьң azqan eken,
Molanьды tereң voјlar, qazqan eken.

Saqan. Aqçınıs,
Qadama tiliңdi.
Keltirme çьнымьды.

Aqçınıs. Qoçeке, әket тьна қиыңды.

Qoçaq. Saqan, qalqan qulaq qul ediң,
Satьр alqan pul ediң...

Aqçınıs. Kөrinve endi көzime!

Saqan. Kelersin bir kezide.

- Qoşağ.* (Sağança)
Tysirermin tezime.
(Sağan, Aqçelen ketedi)
- Aqçınъs.* Qoşeke, ajtъъzъsъ naqъl.
- Qoşağ.* Aqçınъs, ne istemediң valalъqta?
Bas volma, çavdъ syjir alalъqqa!
Estigen ata anaң kynirenedi.
Çastъq pen kir keltirme danalъqqa.
- Aqçınъs.* (Арвар, қивльър)
Qoşeke, mundaј laqар çala volar,
Aq vetim, qulqа tijsem, qara volar.
Апъqъп bilip ajtqъп aqsaqalъm,
Naqaqtan qaralavъң kynә volar.
(Sırttan kyłki, cuv estiledi)
- Aqçınъs.* (Тьндар)
Сьqarтајъп васьма.
Salajъп ojrap асьпа.
- Qoşağ.* Syjme Tarqъndъ!
Tөkre агъндъ!
- Aqçınъs.* — Qoşeke,
Syjgenim Tarqъn,
Kujdirme çanъmdъ!
- Qoşağ.* (Васьп ijzer отьър)
Meniң özim esermin,
Acuvъmdъ keltirseң,
Virъtmъndъ kesermin,
(Qoşağ ketedi, Aqçelen kiredi.)
- Aqçelen.* Er Tarqъn sen degen de tysi salqъn.
Tana men ojъn—kyłki çyzi çarqъn.
Seryven qъz—voz vala, aqъl-tegil,
Batъrlar vәseke men ojrap qarqъn.
- Aqçınъs.* Ajtъң va qanъң qъzъ saqъrdъ der?
Yvhllep çazdъң taңъn atъrdъ der.
Çalъnr арvasaң ed oңacalar:
„Aja“ der „suluv Çınъs raqъrdъ“ der

Aqçelen. Ajtılmaj söz qalqan çoq oqıyn-oqıyn.
Taqsır-av kucımdı ajar qalqan çoqrın.

Aqçınıs. (Ojlanır)
Сақыртсың Қаңға wijdi kelsin çalqыз!...
Çiverip arqытақ pen carсаң алqыз!
(Aqçelen ketedi)

Aqçınıs. (Ojlanır)
Minezi Қаңға wijdiң edi qырқар:
Doldansa, çaqıymasa meni qurtar.
Ajnaldı vas!
Keldi ças—
Kerejin andap-andap сырın алып.
Samdansa, odan astam Çınıs сырқар.
(Танаын setik qыздарь keledi)

Qbz. Тоjына сақыратыңыз Тағдың, Тана,
Saltanat nөker keldi anav qara!

Aqçınıs. Mazaq pa? Paңdanuv ma, netken sözi?
Kelmedi suluv Tana nege özi?

Qbz. „Kelsin“ деп; duqaj-duqaj ajttı sөlem,
Qarajlap çolınyзда tur qoj әlem.

Aqçınıs. Куң emes, vасым қанса ajta varqын:
Сақырсын арнар келip ватыр Тағдың.

Qbz. Тақсырав миньдызоға таңданатын...

Aqçınıs. Куң келip сақырғанға арланатын...
(Aqçınıs qолын көteredi, qыздар ketedi)

Qor. (Sыrtтан)
Bәjgege at qosыр ek, tандap-dандap,
Тарлань Ер Тағдыңның кeldi саңдақ.
Атажық алтын қавақ, дилдә алмақ,
Кыресip ән салажық тоjға арнар:—

Әнци sajra!
Ақын қайда?
Bolsын дувман,
Турма çajqa!

QЪZ—BOZ vala,
Kylip ojna.
Suvqa vojla.
Tarqъn, Tana —
Tarqъn, Tana —
Tojъnda,
Qa-qa-qa!..

Aqçinъs. (Тъндар)

Uvlandъrъr varadъ meni qorlar.
QЪr kersetip, QЪrъmda tojъn tojlar.
(Çaңqa keledi.)

Çaңqa. Aqçinъs, maqъan mәlim ajtar sәziң,
Sonda da kelip turmъn, saqъan Өzim.
Qalъqqa sөz taraqъan, daңqqa çaman,
Qojmasaң vudan kejin, ojam көziң..

Aqçinъs. Çaңqa vij, çalqъzъңmъn, ajavlъңmъn.
Bir vasъm çer çuzine vajavlъңmъn.
Tutqъnqa, tutqъn volqъan Tarqъn usin,
Zarlanъr, açalъma tajavlъmъn...

Çaңqa. (Qивъlъr)

Aqçinъs valalъq pen nazalanva!?
Buл sөzdi çetkızvejik Aqsa qanqa.
Qan, төre, qoça attъ namъstanvъz—
Soңdъqtan usъnvajmъn qaradamqa...

Aqçinъs. (Агвар)

Men volъr ojlar qara, Çaңqa vijim?!

Çaңqa. (Асuvlъ)

Апаңа оsъ volsa, etken sъjъң (Ijteredi)

Aqçinъs. Ojlar em, anam maqul көrer me der.
Çәrdemın Tarqъn usin, verer me der.

Çaңqa. Өcir уnıңdı!... Tarqъn qulъm, vıldıңve?

Aqçinъs. (Çarъsз)

Tarqъnqa teңelmejdі-av vasqa erkek
Baradъ virte-virte çyrekti өrter.

Çаңға. Ақ сујек қан қызысын, көрмес қара,
Çастық пен çyрегime salma çара!...

Аққиньс. (Савьпыр)
Кетермин, қандық çолып çbir-aq attap!

Çаңға. (Çарьса)
Сьндығыр, Қыгьт велін агувақ тартар?

Аққиньс. Аһ, өлтир мені!...
Çоқалтыр, Тана көзін Тағдынды алам.
Куніrentip, çer çyзине дувман салам.
Ојландым, қажыландым, төзе алмадым.
Әскере is etemin булан-талан.

Çаңға. Аһ! Сасыңды...

Аққиньс. Васыңды!... (Кездік оқталady)

Çаңға. Асармын дағға.

Аққиньс. Көрмејмин seni.

Çаңға. Ојбай! Масқара-масқара... (Кетеді)

Аққиньс. Ne volar vudan keјin, көгер қызық!
Долылық кернер вағад, туғи визық.
Тананың көзін çојыр, Тағдынды алам,
Тамуқта çatsamдағь, мајдај сықыр...
(Қыздар киреди)

Qor. Сағьғанда вармадық.
Сағьрмады варайық,
Eрегискен кynderде,
Beldi осыған вувајық:
Eг Тағдынды Танаға,
Beryvge қалај сыдајық,
Kek ketpesin қалмақта,
Merekesin визайық.
Çavlasқан Tana suluvды,
Kуң etyvge ылајық.
Teris vata vermесin.
Çаңқадан vata surайық...

II—AKT

II-KARTIJA

Orda маъъ. Тарқън, Тана тоъъ, қор мен асладъ.

Qor. Er Tārқън çahan kezip, saқъm quvoқan,
Dana vor, torқavъttan Tana tuvoқan.—

Kynim—aj,
Kynde duvman,
Elm—aj!...
Kektesken qara tynde, qan majdanda,
Syjisip, aj men kynniқ kœңili tьңoқan.

(Qajtarma)

Kynde toj, tynde oъъn terbetedi.

Kylgenge, tamacaqa ne çetedi?

(Qajtarma)

Toiқътыр œn сықасақ vijge qosъr,
Kœңilin Tārқън, Tana œrletedi...

(Qajtarına)

(Tana, qъzdar men ketedi. Tārқън, Saqan sœjlesip
turqanda toвъ men Aqçunъs kiredi)

Tārқън. Aqçunъs, kœzim taldb qaraj-qaraj,
Qurvœqa qъъъn qavaq saltъд qalaj?

Saqan. Aqçunъs, qan qъъъ qoj, vizdi qajtsъn?
œskere qalъq aldъnda zarъn ajtsъn!

Aqçunъs. Qavaqъд tьm qatъdqъ, vatъr Saqan,
Çardemiқ Aqçunъsqa volar qacan?
(Tārқъндъ vœlekter ajtraq voladъ)

Saqan. Aqçunъs, çasъrasъn neni?

Aqçınbьs. Dosьm dep seni...
(Sıqan ketedi. Qьzdar, çigitter öz ara sөjlesip
kelip—ketip çatadı)⁷

Aqçınbьs. (Tarqьnqa)
Danqьndь estigende esten tanqam,
Quvanьp, alas uьp, kujip çanqam.
Arlandьm, namьstandьm qorьqьnqa, .
Sen ediң Aqçınbьsqa, daqдыr çazqan:—
Ojla, Tarqьn, ɵziң,
Bar ma mende kegiң,
Uvlandьrdь çanьmdь,
Çьь cьraj bir sөziң!?

Tarqьn. Əjgili bir tajra eldiң aq Tanasьn,
Aldьnda talaj vek zat ijgen vasьn.
Çortuvьl, çorьq kunde syjip alqam,
Er dosь, er aqьь çan çoldasьm...
(Говь мен Tana keledi).

Tana. Tarqьn men, Tana mьjman Qьgьmьnqa,
Aqçınbьs, minьң qalaj qıgьvıqqa?

Aqçınbьs. Keciğip kele qaldьm tojlarьnqa.
Quvanam, oj kelməsın, ojlarьnqa.

(Qajtarma)

Tarqьn. Tilegenim osь edi,
Qıvьlmalь ojь çoq,
Izdegenim dos edi.

Tana. Kəne, kərsetiңder Çınbьsqa,
Qalmaqtьң ajaq ɵnerin.

Aqçınbьs. Tana, çav edi qalmaqьn,
Tysirməsın salmaqьn.

Qor. (Bijge qosььp)

Er Tarqьn çahan kezip, saqьm quvqan,
Dana vor, torqavьttan Tana tuvqan.

(Qajtarma)

Kektesken qan majdan da qara tynde,
Syjisip, aj men kynniң kɵnili tьñqan...
Kunde toj, tynde ojьn terbetedi,
Kylgenge, tamacaqa ne çetedi?

Tolqatyr ән сығасақ биіге қосыр,
Көңілін Тағдын, Тана өрлетеді.
(Тананың көзін ала беріп, Ақсұныс Тағдынға
қылындайдь).

Tana. (Аң-таң)

Тағдын, айт сығандь асына!

Saqan. (Ақсұнысқа)

Ija, Тағдынның қаты Тана,
Endi bolma alan!

Tarqyn. (Zidi)

Ақсұныс, алаңсызбын saqan.

Aqsunys. (Савьпыр)

Тағдын ватыр вил emes, ајтар сөзің,
Ақсұныста бар ма еді қандь кегің?
Ать сивль Қығымның қалқызымьн,
Ајмалајтын ојласаң, келер кезің!

Tana.

Ақсұныс, ылајық па осы isiң?..
Тана мен қавласуыға қетрес күйің.
(Balran keltir Tarqyn, Saqan men sөjlesedi).

Aqsunys. (Kylimder)

Qaruv et, Tana suluv kezdesermiz,
Sыrlasыр, kinalasыр sөjlesermiz
(tovь men ketedi)

Balran. (Тағдынға)

Qart Qoçaq nөkeri men qanға keldi,
Ekrindi solqyldatыр qara çerdi,
Keңesir, kerildesir tavьsqandaj,
Davьgьыр, davьrlasыр kerner yјdi...
(Qazь kігір, sыrtqa vas ijedi. Qoçaq, Qanға keledi).

Qanға. (Acuvль)

Qol vasь, Bатыр Qoçaq minip atqa,
Taқы da majdan aspaq toғqavьtqa.
Er Tarqyn, toјың toјla, sodan keјin,
Barqajsьң erтең erip, қав qalmaqqa!...

Tana. (Тағдынға)

Er Tarqyn, seriginmin aqyldasar,
Oјlasaң keziң emes, қавыға varar.

Ҷаңға. (Ҷаъса)
Ваърдың кучин ваъқан, әжел оңвас,
Ҷалқанда Ҷолдасъның Ҷолъ волмас.

Тапа. (Ҷаъса)
Ваърдың аңқал-даңқал ајтаръ ваг,
Кеңесер Ҷаң сериги, ақыль ваг

ҚоҶағ. Келір турмын Ер Тағдын ергип тақпан
Тағды аттанвағ қалмаққа ҚоҶағ ваваң.

Әскер ваъ мен волдым, қолымдасын,
Асқақтاما, Қығымды бермен сақпан:—

Өзид ојлан Ер Тағдын,
Erteң бирге сур Тағдын!

Тағдын. (Асунъ)
Ваърмын, қул емеспин. Ваъым асқ...
Egessem, uruvъ eldi ketem ваър.
Тојымды тамасаға санамандың,
Келмедің. Отырмадың, араласыр.
Өзимди сыламаған орда усын,
Қалмақтың тағды төкпен қапын сасыр.
Ајтаққа варатуғдын ијт емеспин,
Ҷығинвеј әдилдікке, кетпен қасыр. .

Ҷаңға. (Zildi)
Төзвеспин видан әги қылығдыңа,
Ҷаһанның Қығым көнвес визығдына,
Қајтартың қан Ҷарлығдын талај-талај,
Ҷиверіп отыра алман ырығдыңа.

Тағдын. (Асунъ)
Тилиңди тarta сөјле, асқақтاما!
Men дағды тyse алмасрын қиртығдыңа...

ҚоҶағ. (Zildi)
Ket Қығымнан.

Тағдын. Ketrespin tegin.
Qalmas sende keгим...

- Çaŋqa.* (Qa'lyqqa'),
Ket, taraŋdar!
(Tojdy tıratyр, kete'ı)
- Saqan.* Usajdy vizdiŋ ömir nemenege?
Qan çutыр әlgiler men өlmeј nege?
- Balpan.* Meniңce, bul Qығымды саррај volmas,
Qoqandар qart Qoçaq endi qojmas.
- Saqan.* Çavlassa, çavlasarmыз, qoçamыз ва?
Turqanda vатыр Tarqyп ortamызda.
- Tarqyпn.* Qol çыјыр, Saqan vатыр dajarlanсы,
Çavlassa, kyn-tyп qатыр çortamыз da...
- Tana.* (Mundy)
Ketresек qalyң qajdy aғыmajdy.
Töte çol vudan basqa tavymajdy.
- Tarqyпn.* (Çarьsa)
Bilmedi qadirimdi Qығым qаны,
Әkelip Tarlan attы çavyndaјyn:
(Saqan, Balpan keteci)
- Tarqyпn.* (Qajtamasyна)
Tana çan—
- Tana.* (Çarьsa)
Tarqyп çan.
- Tarqyпn. Tana.* (Çarьsa)
Dajarlan.
Ketemiz.
Bu!—
Qығымnan... (Syjisedi, Tarqyп ketedi)
- Tana.* (Qı. aпыр)
Mәngilik Tarqyп menen taçым atsyn,
Ajqasыр, bir mola da denem çatsyn.
Ajьmьs qalyq aldyn da sertim osь,
Aqçynьs kundes çavым, qolyn tartsyn.
(Ketedi. Aңдыр Aqçynьs kiredi, Aqçelendi saçыр)
- Aqçynьs.* Aqçelen, etermisiң dostыq çәrdem?
Өrtendi sorly çyrek ketti dәрmen.
- Aqçelen.* Salmaqyң qatty tysti Tarqyп ucin,
Qolymnan aјanvasырн, kelse kycim.

Aqçınbıs. (Zıldı, əmirli)

Əm volar qıjnaloqan da qajda ajlaq?
Çoqaltuv Tana kəzin oşnı oylan!

(Sıvırlajdı, Aqçelen ketedi).

Aqçınbıs. Talasqan, Tana suluv, qaraq vatsa,
Talıqsır tas ızndan da mənqi çatsa,
Qoşma qonvaj usır, Tarqın ketpes,
Aqçınbıs aj səvleli nırın cacsal!

(Pavza. Tana, Aqçelen keledi. Aqçınbıs kyllimdep qarır a adı).

Aqçınbıs. (Qılınbdar, aldı - artına tıstı)

Bar edi acıv menen ajtqan sızim,
Ereges volqan çerde, volmaj tızim.

(Qarırma)

Dos volır, sırlasajıq, kyllip oınar,
Çan asır, çərdem eter keldi kezim:—

Aj, qırım aj!

Seni ajar,

Keldim aj!...

(Qılınır arva dı. Aqçelen bir necə çendetter men qara kələçke de turadı).

Tana. Aqçınbıs, çuzıç ızı, səziç tətı,
Qıvanam, taç colranı nırın cacsı.
Çuregim çaralandı talaj-talaj,
Qajtejın sıvıq qoşıç qattı vattı.

Aqçınbıs. (Arvar, qılınatır)

Kök torqın tənkerilgen çeriç qajda?
Torqavıt torqız uruv elin qajda?
Usaqan tuqırjıq altın ajqa,
Kundej vor toqındanoqan kəlin qajda?

(Çaqındar, ajmalar).

Qas çavıç qojındaqı, Tarqın qacqın,
Torqavıt qanın təkken, darıja tasqın.

Təşində suvıq qoşın saloşzoqanca,
Bir tünde sьqarajьn elin tarqьn?

T a n a . (Cocьp, ceginip)
Aqşunьs, oşь ma edi ajtar sөziң?
Kegim çoq, armanьm çoq, syjdim өзim.
Ketemin Er Tarqьn men, erten birge,
Bizden soң tьnьc volsa, Qьgьm elin...
(Aqşunьs qьlşanьn ala, əldьnə tura qaladь)

T a n a . Ket çolьmnan.

Aqşunьs. ket Qьgьmnan.

(Umıyladь. Proşektor çarqьnda çendetter Tananь aьp
vара çatqanda)

Aqşunьs Kynimsin. Kynimsin Qa-qa-qa!...

(Kenet zildi, zərli).

Qançarmьn volat çuzdi qьnda çatpas,
Tamuqtьң tezinde de, vetim qajtpas,

(Kulimder)

Zьndannьң çendetinen sөz sьqrasьn,
Mьң dildə ylestirsem, məңgi ajtpas:—

Aqav,

Aqav cirkinaj—

Məңgi ajtpas-aj!—

Qa, qa, qa!..

(Qançarьn çarçьldatьp, ketedi)

C ь t ь l ă ь q

II—AKT

III-KARTIJA

Tarqyn, teñiz çarasyndaqь сың quzdyң wasьnda najzasьna syjemр tur.

Tarqyn. Nege aьrdьm zarlatьp anasьnan?
Ças parlatьp көziniң qarasьnan?
.Qajda barsa qьrsьqqan watьr Tarqyn,
Çan tarradyң, çalqanda çanь asьqan!—
Aqav,
Ker zaman,
Kez bolqan,
Çyrekke—
Qajqь salqan...

Әdildikti çaqtaqan zaman qajda?
Tarqyn zarьn tysiner qandar qajda?
Kөz çazqaly көp boldь qarьlysta,
Ajtar mьsьң, sum çalqan, Tanam qajda?—
Aqav,
Ker zaman,
Kez bolqan,
Çyrekke—
Qajqь salqan...

(Saqan, Balpan kiredi).

Saqan. Qьgmьnyң qan ordasь tysi suvьq,
Arandar Qoçaq watьr keldi çuvьq.
Najzager watьrlarьn alqan taңdap,
Buoqlar ysevimizdi almaq kuvьp...

- (Serikteri men Qazь, Bij kiredi).
- Qazь.* Ne dejsin?—Aqса qanьm саqьгоqаnqа?
Er çigit çivimej me vas urqanda?
- Tarqьn.* (Qazьqа)
Tananь tavьp versin Aqса qanь,
Qart Qoçaq kelsin volsa, сьвьп çanь.
Çavlassa altьп taqь volar talqan,
Kөrsetpen savuvь'dar atar taңdь,
Kytemin qaravьldar vije savьm,
Barmasam tosa versin Tarqьn çavьп.
Talaj taq tartatьlqan Tarlan atqа,
Qojса da qara vultь asqar tavьп...
- Qazь.* Er Tarqьn elcilikke kelip turmьп,
Aqьjrat, qannan vөde verip turmьп.
- Tarqьn.* Eçelden qandar erdi qarqоqanda,
Saqan—Balran. Ajlasь osьlajса aldaqanda.
(Saqan, Balrandar: Qazьп товь мен quvьp çiveredi).
- Balran.* (Сьвqа сьвqьp)
Aqçunьs kele çatьr minip dyldyl,
Qazьnda пөkeri var çajnar gyl-gyl.
Ojь var, özimsingen vasь asьq dep,
Er Tarqьn, aldьnan сьq, endi özinq vill.
- Tarqьn.* Qorqamьп Aqçunьstьң amaьnпan,
Talaj sөz ajтьp edi çamanьпan,
Eçelden çalqancь edi qan urqоqь,
Bir sajqa kөrinedi qavaqьпan.
(Erkekce kijingen Aqçunьs, saltanattь
пөkeri men kiredi).
- Saqan.* (Aldьnan сьвqьp)
Tananьң tavьlmadь izi—quzь,
Acuv men parttaj çandь Tarqьn çyzi,
Batьrqa qarasqanьң osь volsьп,
Çaqdajьп vilseң ajтсь, qannьң qьzь?...
- Aqçunьs.* Saqan ajtarmьп kejin,
Kylip-ojnar
Oqan dejin.

(Ақсұныстың ындағы мен, оның серіктері Саған,
Балранды алып кетеді).

Ақсұныс. (Ойланыр отырған Тароқтың сыртынан оңдар).

Ер Тароқ, Тана seni басқа теркен,
Қалмаққа бір ватыр мен қасыр кеткен,

Көрипти талай адам қарсы келіп,
Торқавыт елінен де әрмен өткен.
(Тароқ панаг - панвасын билеј, ойланады, Ақсұныс
зилді қыр көрсетеді. Тароқ аң - таң)

Тароқ. Мен — тең вор, бас айналды авық-авық,
Қалмақтың алажың ва тақты савыр?
Қырыққан қайда varsa ватыр Тароқ,
Кез келді тақты кетер зарлар авыр:—

Ақав!
Қуним қаран!
Қайда вaram?
Қайда Танам?...
(Арвасув, Равьза).

Ақсұныс. Қылы сөз айтармысың, Тароқ ерім,
Өртеді қырегімді сен не дерің?
Ойласаң досың ақрын, сын берілген,
Арманым осы қана, ақтаң керім...

Тароқ. (Ақсұныстың қолың қақтыр)
Ойланыр, терең војлар қаражында,
Дегенге Танам кетті панажың ва?

Ақсұныс. Анықын биліп тұрмың, Тана кеткен,
Торқавыт елінен де әрмен өткен...
(Қылымдайды)

Тароқ. Қар авзыңды!... Қетер енді...

Ақсұныс. (Алды-артына тусір)
Даңқты қыр қудай берді seni мақан,
Унаттым атақтыңды, сыртың сақан.
Өлејін бір мөла да өзің менен,
Қайтарма талавымды, қолым созам: —

Ось менің сертім,
Ојасьқ оть дертім.
Еі җуртымнан минекіј,
Мәңгі бездим...

Тарқын. (Қығындар)
Мекенім асқар-асқар сивар сыңдар,
Не тавар мені сүйген сүлүв қыздар?...
(Ақсұныстың қолып қағарды. Ојланады)

Ақсұныс. (Ајмалар, сақыдар күйіп) —
Ғатыр едім ијьқтар,
Мақрал көрге туйьқтар,
Алтынды ғавдық тақ көрдім,
Төрт тylieк мал — вақ көрдім.
Қа-қа-қа-қа!...

Келсі, келсі, қалқам-ај,
Сујејін енді алқалај!
Алтың ғавдық тақ көрдім,
Төрт тylieк мал — вақ көрдім.
Қа-қа-қа-қа-!...

(Арттан вақдарлар турған Сақан келеді)

Сақан. (Тарқынға)
Ајтар едім ојымды.
Бермен бирсь мойныңды?

Ақсұныс. (Бөліп) Сақан!
Арақа тьспе көлденен,
Күтіп тур қој кylimдеп,
Анап ғақта Ақселең.

Сақан. (Оңасалар)
Тарқын!
Ақсұныс қызы тylieкі,
Болыр қалма кylieкі!

Ақсұныс. Сақан!
Мақан деген қырсьықты,
Қојар едің қасан?...
(Іјтермелеп Сақанды кетіреді)

Ақсұныс. (Тақы қусақтар)
Сен үсін еі — җуртымнан мәңгі безем,

Sajrandap öziñ menen çahan kezem,
Mine, аньм, mine, çаньм, çальпамьн,
Sen kylsen, men de kylem, өlsen, өлем: —.

Ось meniñ sertim,
Оҗасьқ оть dertim,
Тастадым мен вақытды,
Алтын орда, тақытды!...

(Сырттақы җигиттер, қыздар кылкыси естилир турады. Тар-
қьн бирте -бирте сыль сыгај тартады. Сақан келір ке-
милсиз турыр қалады. Ақçелен оның артынан ајмалајды).

Тарқьн. (Ојь)

Тақы да қиуқындады, санар çатқа,
Çол тусты сырьга çortar, тарлан атқа,
Қьгьмның панысьна қол салајн,
Вас қосыр, өмирлікке Ақçыньса...

(Қыздар, җигиттер келеди. Ақçыньс Сақан мен Ақ.е-
ленге сывьрлајды)

Қор.

Қајқылапыр, уvlanьр зарлаңанса,
Mine қьзьқ çарасқан таң — җамаса:—

Куним—ај,
Кунде дувман—
Elim—ај!..

Tez ketejik куніrentip Қьгьм elin,
Ватыр Қоçaқ панысьна самдананса:—

Куним ај
Кунде дувман—
Elim—ај!..

(Ақçыньс Тарқьнның қусақына кiredi)

С ь т ь л д ь қ .

III — AKT

I - KARTIJA

Taң aldъ, Edil voжъ, Tarqъn, Aqçunъs nөkerleriniң satъrlarъ.

Aqçunъs (Kөnildi)

Dej meken mъnav suvdъ altъn Edil?—

Qъzdaraj—av,

Kөnilim kecegiden, vugin çenil —

Qъzdaraj—av,

Mъnda Tarqъn—

Biz var—av!

Basъta osъ emes pe ыajъqъ? —

Qъzdaraj—av,

Calъqtар quvanamъn aqыл-tegil!

Qъzdaraj—av

Mъnda tarqъn,

Biz var av!

Qor.

(Qajtarmasъ)

Kөriгvej me Er Tarqъn?

Qъrqa съqъp көz salqan.

Tal çivektej oralъp,

Tөsek volqan

Ojрыг маj—

Aqçelen. (Aьsqa qarар).

Kөk calqъn.

Tarqъn vatъr çyr me eken sadaq tartъp?

Kөл sajqaaqan aqquvdъ tendep artъp.

Ръжзатън Ақсунъс қажратъда,
Ақ тајлақтај Қыгъмды кеттиң тарыр:—
Ләј—лем—ләј,
Лилә—ләј!..

(Ketedi. Cette көнлсиз турған)

I-Qbz. Ақсунъс, вағар җегин қайда екен?
Тарқынның ели-җурты вағ ма екен?

II-Qbz. Болмаса өтрекпиз ве осылајса,
Кез келген, тав мен тасты етир мекен?...

Ақсунъс. Ғыректи тилим-тилим җаралаған.
Күтир пе ем, мундај сөзди тавалақан?

II-Qbz. (Ғарыса)
Өмирдин неси қызық, елсиз-кыјсиз?
Кејде ыстық, кејде суық савалақан...
(Ақсунъс II-қызды ызақлар товынан кетиреди)

Ақсунъс. (көниди)
Терејик тавдан җијде кылир-ојнар,
Еркелер суыққа сунғыр толқын војлар.
Вағырға вақыт қоныв бир җоғырға,
Тамаса тақы вolar тојым тојлар:—

Qor. (Qajartması)
Таң алдынын,
Салқыннын, ај!
Авнар-қувнар
Edilde:
Салқыдық, ај!

Алыстан — Таң Сарқайыр келеди җылдыз қасыр.
Мај җайлыр өристер қырдан асыр.
(Сақына җағытананды. Сыритан келген топ қыз ісмен)

Ақселең. (Ғынысқа)
Келир тур, еки җигит сунқардајын,
Ғошыр, тапысқан соң, ајтрақ җайын.

Qbz — Булбулдај мың қивылыр сажар еди,
Тугырыр тамасалар одан сажын...

Ақсунъс. (Elender)
Ким екен җаран тызде келген төтен?
Тарқын мен Ақсунъс дер, билген ве екен?

Aqçelen. Bul kim? — dep saltanattı alıp satır,
Ojqastap tildespekke çyrgen eken...

Aqçunıys. (Kylimder) Barıñdar, kelsin!
(Сатығна киреди. Қыздар өз ара сөйлеседи. Саранның
çiberген çigiti Qaçen serikteri men киреди. Ақçунıys
отып usınadı)

Qaçen. Çыqıys vizdiñ eldiñ qara moıyn,
Suv icip, aq Edilden saladı oıyn.
Icinde alıp satır kerilgen qız,
Çarqıynım tapısalıq volıyn çolıñ?

Aqçunıys. Çasım var 18 de, çыым çыqı,
Qasadı çer vavıglar qızıl tulki.
Aqçunıys, Tarqıyn tovı tañ-tamaca,
Icinde alıp satır oıyn-kylki..

Qaçen. (Кекер)
Aq çyziñ salqın tartqan azqandaıyn,
Basyña taqıdyr kynə çazqandaıyn.
Saltanat oıyn-kylki kərinvejdi,
Əlde kim, aldar qolqa alqandaıyn.

Aqçunıys. (Qыздар qoғы).
Əj, çigit, sөziñdi qoj asır-tasır,
Qalarsıñ qarıysta volır raqır.
Er Tarqıyn adnan keler arandaıyn,
Kərinvej kəleñkeñdi tavdan asır.

Qaçen. (Арвар, çaqındар).
Ças kezin, albırt saqın ajavıv qoj,
Bir vasyñ çer çyzine valavıv qoj.
Bilmejsin kərmegen soñ qajran suluv,
Bir mırza saqan qasyq zarlavıv qoj; —
Suluv çarqın,
Dañqqa сыqqан,
Ondaı mırza kərmedim!..

Aqçelen. — Va, mırza, eliñ qajda kimsin özini?
Bilgendej Aqçunıystı ajtqan sөziñ?

Aqçunıys. (Suvıq ojlanqan tyr men serikterine).
Bu çalqan da çastyqtın,
Qızıqına toımasryn,

Аһр исқан өг сүрек,
Ҷолварьсқа Ҷармастьң.

(Qaçenge zildi)

QЪZYI tilde syjek çoq,
Kөzim көrmeј nanvaspъn.
Ajtpasaң Ҷajdъң nusqasъn,
Sөziңe qulaq salmaspъn.
Ҷyziң surqыlt quv Ҷigit
Өtirik ajtsaң oңvassъn.
Ҷunъстьң Ҷajъn vilmeјsin.
Ҷer Ҷyzine qojmaspъn.

Qor. Qa—qa—qa—...

Qaçen. (Tolqav)

Va, Ҷerimizdi surasaң,
Aq Edildiң salasъ.
Elimizdi surasaң,
Osъ aradan bir tystik,
Tөte Ҷyrseң camasъ,
El aqasъ qanzada—
Adamъң asqan данasъ.
Qara qыldъ qaq Ҷarsa,
Pendeniң volmas talasъ.
Atъ cuvъ әdil qan,
Qalьqtъң volqan panasъ...
Kelip, ketip Ҷyredi.
QЪZYI tildiң ustasъ,
Sъpъra Ҷыrav Bavasъ,
El mъzасъn surasaң,
Aj sөvleli Qapan var,
Qanzada qannъң valasъ,
Edil tygel Ҷahannъң,
Aqъ menen qarasъ.
Talaj suluv көrgende,
Ҷyreginde өrt volqan,
Qıasъqtъqtъң Ҷarasъ.
Sәn-saltanat tamaca

Kynde oʻyn, kynde toj.

Сақпан сувдың қақасы,
Қаран мырза қасында,
Бирге өскен серимін:
Атым Қаңен болғанда—
Қазыбек білдің баласы...

(Қыздар Білмеді. Аққуныс, Қаңен сөйлесіп тұрады.
Бил битиси мен)

Аққуныс. (Өз тобының ортасында)
Әлде қызық, әлде дерт,
Басталды тақы дүнијесі.
Ҷастық өмір, вејне гул,
Девци еди zaman кәріјесі.

Қыздар. Ақақал...

Аққуныс. (Қаңенге)
Келсин Қаран мырзаңыз,
Ҷарық болса сөвlesi.
Ҷақсынь көгув Ҷасынан,
Ҷуныстың еди әвресі!
Ақа—қа ақақал!...

Қыздар. (Қор)

(Аққуныс, Қаңен мен сөйлеседі. Қыздар Тарқандар
келе Ҷатқан Ҷаққа қарајды)

Аққуныс. (Қаңенге)
Тарқын келед, кетіңіз,
Әдис — ајла етіңіз!

Қаңен. Келеміз. Күтіңіз!

(Тарқын, Сақандар сериктери мен келеди. Қыздар қар-
сылар сатыларға вөліп өкетеді. Көнілсиз турған Ақ-
қунысқа Тарқын келеди)

Аққуныс. (Теріс ајналыр)

Ҷургенде, мен Қырым да едим ерке,
Турмар ем, өмірімде бир кун ерте.
Ҷүрекке қажоқ толды: елсиз-күјсиз—
Қызықсыз, тамасыз бирте-бирте:—

Ој, Ҷалқан,
Мал мен вақ.

Qajda qaldın?
Altın taq!

Tarqıbn. (An-tan, çaqındajdı. Aqçınıs parazı, qaratajdı)
Aqçınıs, ant etkensin „kөнemин“ der,
„Sen өlseң, мен de birge өлемин“ der.
Өmirim өter — сьқар осылајса —
Aјtqam çoq, altın taqtı, беремін — der.
(Ағвасуу. Асыр-sasыр вәги de сыrtqa qarajdy)

Saqan. Tarqıbn, көринеди қалың қол,
Qala көрме armandы.

Tarqıbn. Ah! Bar çaqındat Tarlandы.

Saqan. Balran ојој тынау көringen?...

Balran. (Kire)
Balasъ Edildegi Qanzada qan,
Kөringen saltanattы мырза Qapan.
Kelipti сыrlaspaqqa vizder менен,
Çававьн ојлана бер, Tarqıbn, Saqan!

Tarqıbn. Qasыnda çav çaraqты vатыr var ma?
Bolmasa, әnci-kyjci, өңкеј sal ma?

Aqçınıs. (Balranqa söz vermeј vөger, Tarqındы aјmalar)
Kelgeni, aqyn — мырза volar savыq,
Kөңildi көterejik avыq-avыq!

Tarqıbn. Bul netken qan balasъ, çoldы tosqaп?

Saqan. (Çarьsa)
Er Tarqıbn aңqaldanva!... sözimdi uqsañ!
(Aqçınıs араqа tьsedi saqan ketedi)

Aqçınıs. Sen ycin el — çirtьmnan мәңgi vezem,
Sajrandap өziң менен çahan kezem.
Mine antьm, mine çanьm vas ijemin,
Sen kylsen, mende kylem, өlseң — өlem:—
Oсы менің sertim,
Oјасыq оть dertim.
Tastadьm мен, vaqьmdы,
Altın orda, taqьmdы...

(Sal — seri пөkeri мен Qapan мырза kiredi)

- Qaçen.** Sen bolsañ, Tarqıñ vatyñ, mine, Qaran,
 ystine çava keldi dostyq çaran.
 Edilge völdyñyzdar syjly myjman:
 Kərisip surasnyz esen — aman...
 (Tarqıñ, Saqan Aqçınıystarğa çaran çavady. Aqçını-
 nyстыñ serik qyzdary ez ara alaman syjaqtı. Aqçınıs
 olarğa sezir zildi ymdajdı)
- Tarqıñ.** Vatyñmyñ çahan kezgen, volır çyqan.
 Dosqa dos, çavqa çavca velim vuvqam.
 Çajdarman quğvılyqtıñ qarqıñ vilgen,
 Bas ijem, Qaran myza, alda turqan.
 (Aqçınıs közin Qarannan almaıdy)
- Qaran.** Aqçınıs, vatyñ Tarqıñ, çolıñ quttı,
 Minekiñ quğvılyqtıñ aldan çyqtı.
 Baqıtı sarağña vas ijemin,
 Quvanır, alas urır çyrek soqtı.
 Çyriñiz tamasağa vizdiñ elge,
 Altı otav çarqyratır tiktim belge.
 Kəñildi көtergen soñ, çyrmek volsañ,
 Çyqarır özim salam, varar çerге...
- Tarqıñ.** Saqırsa, varmaj volmas Edil tajra,
 Edilge çolım tyspes qajta - qajta,
 Ədildik esten ketpes, dosıñ etken,
 Çygermiz çol - çənekeñ ajta - ajta:—
- Qor.** (Tarqıñ çaqı) Edil tajra,
 Edil tajra,
 Çolım tyspes
 Edilge:
 Qajta — qajta
 Qajta — qajta...
- Qor.** (Çalır). Myñav suvdı dejdi qoj altın Edil,
 Kecegiden көñilim vygın çenik:—
 Aqav:
 Zavlatçaj,

QURBŪM —

Zavlatcaj!

Oсь emes pe vizderge ылајықъ,
Қуванамыз салықтар ақы-тегіл:—

Ақав:

Zavlatcaj,

QURBŪM —

Zavlatcaj!

(Қаран тозь, Ақсұныс, қыздар ғана Саған, Балран-
дар кетеді. Бір сұрыға сериктері мен Тарқын артта
қалады. Буі кезде алыстан сұбызқъ мен Тана мате-
він тартыр Ана келе ғатады. Тарқын тындајды. Ана
Тарқынға қарајды)

Тарқын. Zarladyң nege Ана, ғаһан carлар?
Telmirip, сұбызқъ алыр, өлім қармар.

Өткен кун қайыларъ eske tysti,

Тындар em сұбызқъ унін терең varлар.—

Ана. Bатыr valam!

Kernedi-av arman.

Ajғылыр aq Tanamnan —

Balam.

Сұбызқъ алыам,

Kezip ғалқан.

Carqanda, torqavıttı Tарқын vатыr,

Ajғылқан Tanasъnan, сонда Ана!:—

Тарқын. Ketken edi sol ғарқа.

Varқан ғоq pa қалмаққа?—

Ана. Tanam tiri degen söz,

Estilmedi қулаққа...

(Қалыққа)

Ana zarғыn kim uqar aj!:—

Тарқын. (Ојланьр, ақ - тан)

Tana қайда? Буі қалај?!
Қалың қайық қатады.

Ғыректі ғалың ғалады.

Анасъна ne dejmin?

Қарқадь мені, қарқадь!...

Saqan. (Asbıqıys sırttan kele)

Er Tarqıyn, ındarmıysın, veri qara!
Taqı da çyregıne saldı çara.
Kormegen, estimegen sumdıqtı ajtam:
Aqçunıys əlgiler men ketti dara.
Astına voz töbeniñ qolın tastap,
Özderi kəlgen eken, kyle qana.
Aqçunıys Qaran menen syjiskende:
Umtıldım kök najzamdı men de ala.
Aqçunıys „usta!“ — dedi meni nusqap,
Atojlap əsker carıy maqlan çana.
Kerilip, ker sadaqlıyn tolqap tartıp
Soqıysıp, sonda qaldı Balpan bal!

Tarqıyn. Ne deydi?

Saqan. Solaj,

Qan ıls men qan qıys,
Tavısqandaj caması.

Tarqıyn. Ah!... Qajda?

Kerınbej me qarası?... (Pavıza)
Ne çazdıım ~~sum~~ çalqanqıa bulaj eter?
Dej me eken, Er Tarqıındı tegin keter?
Ojlasam oj darıyası tıpsız teren,
Basımdı. Aqçunıysqa qosqam beker!
Naqalıt qarqıys ajtıım qandar saqlan,
Çarqıldar əli-aq valam najzam çeter.
Aspandar qıran alqan, çujrik Tarlan,
Savırlap aqqan qandı taqı kecer!...

Saqan. Çanqa vıj, mıñ san önced vatırdı ala

Elinde çatır deydi Qaran mırza.
Basınan Bulqır tavdıñ qaravıldar,
Tur deydi qastas çavıñ qart Qoça.
Taqı da talaj-talaj qavarım var:
Estyvge qımarmıysın, tiri Tanal!
Aqçunıys zındanına alqan eken,
„Qası“ dep qalmaqlına salqan çala.

„Qaranqıa Aqçınıstıy vermek“ deydı,
„Tananıy əkelmek — deydı-kıy qıy ala“...

Qor. (Çıgıttır)
Samdanıy pıjzaqajdaj çarqıldası,
Dıcranqıa kek ketpesın, Tarqıyın aqı,
Bəktergen vadanandıy mın, Tarlan,
Mañdajıyın qaradıy mın qıvıyalaqı!...

Ana. (Qalıyda)
Degenge Tanam tırı panajıyın va?
Çajavlar men de bırgı vırajıyın da?
Zarladıy çalıyızmdıy kıy etkendej,
Ananıy çazıyqı ne Aqajıyınqı?
(Çılaydı, Tarqıyın sıjejdı)

Tarqıyın. Kız çetti bul ömırdıñ tereñıne.
Sandaltqan qara tınnıñ kereğı ne?
İcejın Aqçınıstıyın qanıy tögıy,
Bojladıy volat qançar çıyregıne:—

Aqav:
Çalıqan,
Kernedı-av arman.
Aldanıy aldavcıy —
Qalıymav:
Toldı-av arman.
Bəri çalıqan —

Tarqıyındı talaj qandar kıp aldaqan.
Aqçınıstıy: „sıjđım, kıjđım“ der arbaqan.—
Bulqıy — bulqıy — bulqıy tav,
Qartaj qonar elim çoq.
Elim — kınım kəri voz.
Søjlesetin tılıñ çoq:—

Tıñdarımızın, qıv dala!
Çavlastıy taqı qamadı-aj!
Qorlıyına kıpvejımın.
Baramın tıvra açalqı.

Báltalasa ɵlmejmín,
Kiremin tapap qamalqal!...

(Tarlanqə minedi)

Qor. Edil, Qы́гьт,
Aldan tosqañ.
Biz bilmeppiz,
Əvel vastan.
Vədelesken.
Ajlasъ asqañ.
Qalıñ ducran: —

Dej me eken Tarqьñ çetpes?
Nazalanva kegiñ ketpes.
Aldap — arvar çavlastъ:
Budap artъr, sumdъq ɵtres —

Aqçunъstьñ,
Çalqanъñ-aj!
Çetkizermiz,
Armanъñ-aj!
Toqavrama,
Zaríanъvaj!
Minci, vatъr,
Tarlanъñ-aj!...
Basta,
Basta—a...

С ь т ь л д ь q

III — AKT

II - KARTIJA

Dala. Aqşınbıs, Qaran, Qaçen, qızdar çigitter.

Qaran. (Albıqa qarap)
Çüregim zuvıldaıdъ, denem ölik,
Kelmanej Batır Tarqıbn vizdi kōrip...

Aqşınbıs. (Qarap)
Saң vastъ çerdin çuzin, najza oınar,
Batırlar qular çatır sarça vojlar.

Qaçen. Mъndaqan ne qır çatır Qoçaq qolъ?

Aqşınbıs. Kōzime qan quıyldъ, dъnije tuman!...

Qaçen. Sъnъ men çeder me eken Tarqıbn sъqan?
(Qaran, Qaçenge sъvırlajdъ. Qaçen ketedi)

Qaran. Ne volđъ qart Qoçaqtıң qajratъna?

Aqşınbıs. Tarqıbnıң qarıs sarpaı —
Oıvaj!
— Najzasъna!...

Qor. (Çigitter)
Sigenip sadaq tartqan anav Qoçaq,
Mъң vatır Er Tarqıbnđ aldъ orap...

Qor. (Qızdar)
Top çarır, Batır Tarqıbn anav qacqan.
Artъnan mъң-mъң najza qartaj sarqan...
(Ekinci ça tap Qazъ, vıj kiredi)

Aqşınbıs. Ah, Qazekemisin?

Qazъ. Soqıstıң veti qalaj kōrinedi?
Çaңqa vıj, Qanzada qan kelip edi?

- Qaran.* Çeñermin Er Tarqıñdı, Qoçaq sonda.
Ata, anam qoğbırasın, kelsin mundal!
- Aqçınıs.* Qaran!
Çañqa vij acuvlanar, әlde maqan?
- Qazь.* Aqçınıs, olaj deme, ыza saqan...
(Qanzada, Çañqa kiredi)
- Qor.* Qoc keldiñ, qan men vijler, qan majdanqa
Aqçınıs, mine Qaran, tojın tojla.
(Bas ıjedi)
- Çañqa.* Ыzатмын қызыма.
Көргенің қақсы қызықты.
- Qanzada.* Ызатмын ıльма,
Çeñсең Tarqıñ vizьқты.
(Qaçen kiredi)
- Qaçen.* Çav çengen qaharmandar kele çatır,
Мың san er, qaza tapqan zaman aqır.
(Qoçaq taqь vasqa vatyrlar kiredi. Balpan,
Saqandardь vıoqavlar өtkizedi)
- Qor.* Qart Qoçaq, Qығым, Edil qamalь qoj,
Çav çengen көгі qajrat, amalь qoj.
Qan usin, namьs usin Qoçaq tuvqan,
Qañqьqan Tarqıñdardьñ taçalь qoj.
(Qoçaqqa vas ıjedi)
- Qoçaq.* Намьсыма сарқаным,
Balpan, Saqan erlerdi,
Sasuv qьльp tartqanым.
Elim usin egestim,
Eñirep kirpik qaqradyм,
Ojnaqtar өsken Aqçınıs,
Ata çolьñ attadyñ.
Virьmьndь keser em,
Kynәңdi çıvдыñ, aqtadyñ.
Ertengі volar tojlagьñ,
Meniñ daqь maqtanым...

- Qor. Ызатыз, Qoҫeke,
Ataly söz aytqanyң.
- Qoҫaq. Egesken Tarqyñ qutyldy.
Alıstym talaj ҫarыq pen.
Koldenendep ötkende,
Tartyр edim sadaq pen,
Ҫutyр ketti top ҫarыр,
Tav ҫotalap, qolat pen.
Ҫetkizbedi tarlanь,
Quvьр edim tor at pen.
- Qanzada. Er asьь isinen,
Batьrьmsьn qart Qoҫaq!
Qьz asьь tisinen...
Kelinimsin, Aqҫunьs...
- Ҫaңqa. Adam sөjleskence,
Ҫылыь kisineskence...
- Aqҫunьs. Ujattьmьn.
Ҫaңqa! Kisi qatesiz volmajdy.
Ot tytinsiz volmajdy.
- Qanzada. Ҫaңьlmas ҫaq ҫoq,
Ҫaңqa. Syrinves tujaq ҫoq.
- Qaran. Al, ҫyrinьzder avьlqa.
- Qoҫaq. Əlde, keler Er Tarqyñ,
Əlgenderiniң maңьna.
Suvьndap alsam dep turmьn.
Sol kektestiң qanьna.
- Qanzada. Qoҫaq! Tosra onь.
- Qoҫaq. Bararmьn kejin,
Keler oqan dejin.
- Ҫaңqa. Adasrajmьn degen erdi,
Qaraңqь tuman adastьradь.
- Qazь. Ҫyrinьz, Qoҫeke!
(Qoҫaqтан basqalardьn vәri de ketedi)

Qoşaq. Er Tarqıbn, vaxınlır eñ Qıyımımdı,
Vaxınlıan ketirdim oñı ıñıqıñdı,
Kektesip, qan majdan da alısqan da,
Qulıñdaj alır kettin qurıqımdı...
(Alıstan Tana matevin sıvıvıqı men tartır Ana kele
qatır. Qoşaq qarajdı)

Qoşaq. Ajı!
Kempir edin qajdaqı?

Ana. Qavaqıñ tım qatıñqı,
Vatır edin qajdaqı?

Qoşaq. Esitir pe eñ Qart Qoşaqtı Qıyımdaqı?
Çavlasır, Er Tarqıbn men turım daqı.

Ana. (Oñlanadı, tısingen sıjaqtı)
Qalmaqıñ. Çahan kezgen atım Ana,
Bilseñ ajt, vatır Qoşaq, qajda Tana?

Qoşaq. Qalmaqıñ kektes çavım vaxıqıñdan,
Kuñ volır Tanañ çur oñı ajaqıñnan.

Ana. Tavır ver qart Qoşaq, aq Tanamdı,
Er qasan qur tastaman savavıñnan!...

Qoşaq. Çavıma, çaj oqımtın çavıdaqı,
Əj Kempir!
—Kuñ etemin seni daqı.
Qalmaqıñ kuctı volsa tartır alıñ.
Çavımdı vere almajımın qolımdaqı.

Ana. (Qorqıñlı, çalıñlı)
Bul qalaj, vatır Qoşaq, qarqıstarıñ?
Qalmaqıñ izdegem çoq namıstarıñ.
Eki eldin egesine qosılqam çoq,
Bar ma edi, men elin di savısqanıñ?

Qoşaq. Çavımsın.
Kuñimsin.

Ana. Qoşaq!
Qajda raqımtıñ?

Qoşağ. Tart qoñıñdı!
Men emes,
Seniñ—
Çaqıñıñ!...

Ана. Ah! Qajıq, qajıq!...
(Taqıñ kiredi. Ана sol çaqqa сьqadı)

Qoşağ. Er Taqıñ, kezegimdi añır turıñ.

Taqıñ. Qañıça qañçaғımdı mañır turıñ.

Qoşağ. (An-tan, acıvıañır)
Өmir me, әlde өlim ve, oñan өziң.

Taqıñ. (Çaғsa)
Өmir me, әlde өlim ve, oñan өziң!

Qoşağ. Kezek mende.

Taqıñ. Berdim kezeginди.

(Qoşağ sadaқıñ oñtañlar saқıñadan ketedi. Тақıñ qalqanıñ ustap turadı)

Ана. (Ajmalap)
Açalqa өз erkiң men varmaqırsıñ?
Өlgen соң, odan kegindi almaqırsıñ?
Qarsı var, qas çavıңa, kezek verme!
Өlik vor quv dalada qalmaqırsıñ?

Taqıñ. Qajratıñ qart Qoşaqtıñ көrejin de,
Arandap açal kelse, өlejin de.
Тава алаң ақ Танақа: duqaj sälem,
Belgimди eskertkicke verejin de...
(Ана сьlajды. Qoşaqtan kelgen sadaқ оқıñ Тақıñ qalqan men qaқыр, daғıtrajды)

Taqıñ. Ajtır qal, Batır Qoşağ, armanıңды,

Qoşağ. Bilmejsiң nege tiri qalqanıңды?
Atrapım anañlar qoғqıtraқqa:
Qajta tur taғыtamıñ çaloqanıңды.

Taqıñ. Kezegin bitken çoқ pa?

Qoşağ. Çoқ, toқта!

Tarqын. Söz uqsan, watır Qoçaq, әdildikke!

Qoçaq. '(, ағыса)

Tırsañ tur, Tarqын watır әdildikke.
(Qoçaq taqь atınqа ketedi).

Ана. Тыңда балам!

Tarqын. Съда Анам!

(Тарқын қалқан мен тақь қарыр дағырайдь)

Tarqын. Tur, Qoçaq!

(Тарқын ketedi. Tarqын сиверген sarça, Qoçaqqa qadalady. Qoçaq qııajdy)

Tarqын. Qoçaq! Bar ma taqь armanьñ?

Qoçaq. Çoq, çoq! (Өledi)

(Тарқын saqьna сытына сыыр ketedi)

Tarqын. Dostarьm: Balran, Saqan tavьlmadyñ!

Izdedim kyn vatqanca sarьndadym.

Ана. Çavlasraj, Qoçaq usin qandar qojmas.

Bas pana tircilikke, ketpej volmas.

Tarqын.—Ана Ketejik, Aqьjqattьñ elin izder,

Qaңqьlar vizdiñ zarqа eriñiz der.

Çar saьp, vijik tavdan anratajьq,

Qudajqа: көzdin çasьn көriñiz der.

Qandar ma, qaralar ma, qara çyrek?

Surajьq: әdil çavar veriñiz der!..

(Alaqandarьn çajьp, aspanqа qarajьdy)

Сьтылдыq

IV — AKT

I - KARTIJA

Qanzada o. dasъndaqъ
Zъndan çana oubъ aldbъ.

Tana. (Zъndanda)
Er Tarqъn, seni izdep vara almadъm,
Quzqъnnan øleksendi ala almadъm.
Qamaqan mъnav qara tas zъndanъnan,
tuncъqъr, çarъq sәvle tava almadъm:—

Çaқъndar açal,

Çetti qoj taçal!

(Qaçen kyzetcige çolbqъr, zъndanqa kiredi)

Qaçen. Tana çan!
Çarъq dъniye kersetejin.
Kønlindî køk çyzine ørletejin.

Tana. Ølemin osъ zъndanda.

Qaçen. Bul qalaj?
- Arnar kelip turqanda?

Tana. Çyrekke qajqъ toloqanda!

Qaçen. Qalmaqъnъ bizdiң eldiң çavъ edi,
San ret birin-biri savъr edi.
Bolsaң da kektes ducran zъndandaqъ,
Kønilim Tana saqan avъr edi.

Tana. Alaqmъn. Tarqъn degen, sertim menen.
Ølermin. Çavdъ syjmej, dertim menen.

Qaçen. Qalmaqtъ Er Tarqъnъnъ carqan çoq pa?

Sadaq pen san qalmaqtı atqan çoq pa?
Sonda da künrenesiñ sonı oılar,
Munıñ ne, çav sıymeseñ tarqam çoq pa?
Tavıñqan aj men künin Tarqın bolsa,
Ölik vor ol dala da çatqan çoq pa?
Çav tygil, dosıñ kelmeñ çıl çatqanda,
Qıasq vor, men zındandı aqam çoq pa?

(Qucaqtajdı. Tana vosap ketedi)

Tana. Er Tarqın adam zattın danası oqı.
Qalıqtın qatın oılar balası oqı.
Əildik—sındıq izder altın taqtan,
Qajda varsa, sol ycin talası oqı.
Qajrat pen tereñ aqıl ötkir sezim,
Sıjqızvaj san qandarqa salqızdı toj.
Tarqınnıñ közim çetti tereñine,
Əzezil Qaçen mırza, sözindı qoj!...

Qaçen. Salt attı, salıñ qamcı Tarqın sıqan,
Qandıqan elsiz, çersiz — tijdin soqan.
Baqı çoq, taqı da çoq, aqıl çoq,
Qor volır, aqırında, ölgen sonan:
(Tana qılajdı. Qaçen ajmalajdı. Tana vasın köteredi.
Yreñlenedi)

Qaçen. Sıqarajın dalaqa!

Tana. Meni dosqa sanama.

Qaçen. Ojlasañ men volarmın, sam — sıraqın,
Köz salmaj qarqıstasam, keter vaqın.
Tarqınqa alañ volma! Ölgen-öcken,
Kün volır, Aqçınısqa öter saqın.

Tana. Ker zaman kermeledi togın çajır,
Künrendim, qajqılandım çyz sarqajır.
Deneme sunıq qoldı salqızqanca,
Ketejin ol dıñıjege volır oqajır.

Qaçen. Tana, vola verme vas asav.

Tana. Keñ, çav!

- Qaçen.** Çazarsın osъ səzinne.
- Tana.** Çoqal kəzimmen!
(Qaçen zorlamaq voladı. Tana kezdik oqtaladı.
Qaçen ketedi)
- Tana.** Çanadı icim ottaj qorlıqına,
Eriksiz kənemın de zorlıqına.
Çumaqqa ketejin ve Tarqındı izder,
Kəngence quzqındardın quldıqına...
(Zından avzına səjlesip Aqçelen, Saqan keledi)
- Aqçelen.** Tarqın men Tana zarъ tevrentedi.
Ojlasam künəm asъr enretedi.
Aqçınıs meni öldirmek, künı erten,
Ömiridin ol cetine, kəz çetedi...
(Səvərilasadı, syjised)
- Saqan.** Qarajlar özın turqın, qız Aqçelen.
Kuzetci. Tananı almaq eken, mırza Qaçen.
(Saqan ojlanır qaladı. Zındanqı tysedi. Aqçelen
kuzetçige icimdik veredi)
- Saqan.** Tana, tanırmısın? — men Saqan!
- Tana.** Ah! Keldin qacan?
- Saqan.** Aqçelen açarasqan Aqçınıstan,
Ojlanır Tarqın, Tana zarın uqqan.
Çatuvсь em qandaqında Qaran mırza,
Bosatır sol qız vala, çana sьqqam.
Mertigip Er Tarqındı öldi dejdı,
Quvanır tojlaqandaj qalıñ dıcran.
Taqr da el qulaqr qavarlar var:
Er Tarqın tavda çur-dejd vaqlar sırttan.
- Tana.** Oqıjqı tolır çatır ajta bersem,
Ketejik, Saqan vatır, maqul kərseñ.
- Saqan.** Çuldız çoq, aj qaraqr qara tuman,
At ustap Aqçelen qız kytip turqan.
- Tana.** Aqçelen?...
(Aqçelen zındanqı kiredi. Zından alđına çendetteri
men Aqçınıs keledi)

Saqan. Ne qavar var, Aqçelen?

Aqçelen. Əkelip edim suvsəndə,
İcsin dəp, Tana cəldəgen.

Tana. Dos volsa maqan,
Bul elde —
Buryñ nege kelmegen?

Saqan. Dostasəndar syjisip,
Əkrepi qojьr, kernegen.

Aqçelen. Tana çan, kynəmdi keç, keldim saqan,
Dosəntəp, mine sertim, verip taqam.
Qan içer Aqçunьstan mənəgi bezdim,
Ketejik. At dajar tur, volmaj alañ!...

(Tana, Aqçelen syjisedi)

Saqan. Bara turçь, Aqçelen,
Kərinvej me adam kəldenen?

(Aqçelen cəqadə)

Aqçunьs. Toqta!

Aqçelen. Ah!... (Qorьnadə)

Aqçunьs. Ne qьr çyrstə?
Ajt çanьçpəñ vaxənda?!...

Aqçelen. Tananьñ qalın vildim əler volqan.
Qajqə men qanь qacəp çyzi solqan.
Kiriptarqə çərdem veyv təçri isi,
Bilsen ajt! Odan vasqə men ne qьloqam?

Aqçunьs. Ajtьr en, zьndanəmdə kərmedim dəp,
Qara suv çalqəz tamçь vermedim dəp.
Ustadəp. Qutьlmajsəp. Kuñ volarsəp.
Izində vaqьr edim, endi əzim kəp.

Aqçelen. Aqçunьs, vala çastan virge əstik...

Aqçunьs. Çavsəp.

Aqçelen. (Kenet) Quzqəpəpəñ!

- Aqçınbьs.* Kynimsin... toqta!... (Өltiredi)
 Ватъr qarasъn!...
 (Çendetter Aqçelendi әketedi. Ujqtap çatqan
 kызetcini ojatъr ajdatъr çiveredi. Qaçen keledi)
- Qaçen.* Таqсъr!
 Таnada воіъr edim vudan vurъn,
 Ajtъr em uqъndъrъr læzzәt sъrъn.
 „Өlemin, çavlarъmdъr suymejmin“ — deydi,
 Çыъ söz ajtar emes, әli qъrъn.
 „Tarqъndар“ kуңirenedi çoqtav arnar,
 Minekej osъlajca: vilsең çъrъn...
- Aqçınbьs.* Kөrejin, kуң Таnanъ vermen съqar.
 Өmirge taңdav versem әlde, uqar...
 (Çendet esikti-acadъ. Bәri de an-tan)
- Aqçınbьs.* Tarqъn!. (Çeginedi)
- Qaçen.* Saqan!
- Aqçınbьs.* Sen qajdan?...
- Saqan.* Съq çek-pe çekke!
 (Qaçen men qarъsadъ. Saqan aldъrtmaj ketedi)
- Aqçınbьs.* Kуң Tana, vatъrъң ne qarъndaqъ?
 Zъndandъ vilmerpe ediң vasъndaqъ?
 Çaqсъльq etejin der, kelip edim,
 Darъta endi tursъn, asъlqalъ.
- Tana.* Qas çavъm, sajqal Çınbьs, Tarqъn qajda?
 Turaqsъz, maqavvatъң osъndajma?
 Qalъң el Noqajъьqа myjman edim,
 Tusti qoj çavъzdъьqъң vizdiң çajqa...
- Aqçınbьs.* Ajtsaң eken tezinen,
 Vatъrъң ne çaңaqъ?
- Tana.* kelgen съqar kezinen,
 Emes pe Saqan vajaqъ?
- Aqçınbьs.* Tana, tъndartъsъn?
 Таңdav verem өziңe.

- Tana.* Ajt!
Salajьn qulaq sөzine.
- Aqсunьs.* Er Tarqьn өlgen.
Kөrinbes endi көzine.
Qaçen mьrza kimnen kem?
Kөripsin qoj өзinq de.
Bolar dejmin osь teң...
Kөnbeseң vuqan,
Məngilik zьndan,
Acunьmdь keltirseң...
- Tana.* Aqсunьs, көne almajьn çarьoьqьna,
Өltirseң, vararmьn da Tarqьnьma.
Ədildik, tazalьqtan taja almajьn,
Soi ycin, көrerminq de varьoьqьn da.
Qaçeniң kerek bolar өзinq de,
Qьzьoьqьr көz salarsьn saldьoьqьna.
Astьna əlin çetpej alas urdьn,
Kөz salьr, meniң daqь qaldьoьqьma...
(Qaçen, vatьrlar, çendetter, qьzdar keledi)
- Aqсunьs.* (Qor.)
Tөveler, casьn çulьr kьң etermin,
En Salьr, qulaqьna eңiretermin.
Sөjleseң, saqav etip: til kesermin,
Qasьna erkek qospaj tul etermin...

Сьтьлдьq

IV — AKT

II — KARTIJNA

Сатыр орда. Тун. Тој. Қанзада, Ҷаңға, Ҷырав, Қазы тақы бас-
қа әжелдеј, вијлер Ҷастар товь, Сетте: Гана тақы бир несе кундер,
қулдар бар. Қарап, Ақсұныс киреди.

Қор. (Бас ијип)

Виздин елдин Ҷайлавъ Сақан војъ,
Мьндар-мьндар маңгар өрген қојъ.
Дунјениң төрт виғысьн куніrentip,
Ақсұныс реп Қараның өтсин тојъ.
Әп сырдајық қосыльр аңғата,
Қоһьн Ҷајыр вавамыз versin бата,
Saltanatън Edildin көрсин tygel,
Қығьм вији атақты қуда Ҷаңға:
Ақсұныстың vilegi,
Қарап мьрза мойнында.
Cattanамыз салықтар,
Ekeвиниң тојында...

(Kyлki, icimdik. Bөlek-bөlek кenes)

Қанзада. Ва, патьсьма от салқан,
Куніrenip Тарқьн өткендеј,
Өлексе etip tastadyм,
Қузқьнқа Ҷем-Ҷем etкендеј.
Ne арманьң бар ақайып?
Edil, Қығьм eki el,
Degenine Ҷеткендеј...

Қалық. (Бас ијип)

Ақсұныс Қарап қан воһсьн,
Изиңди васыр өскендеј...

Qanzada. El verejın elimnen,
Çer verejın çerimnen.
Oqıjın vata dol çajır:
Təniği nırın təkkendej:
(Qaran, Aqçınıns vas İjedt).

Çьрав. (Aqçınıns, Qaranqa)
Qan voldın, paң vol,
Aqıl, ajla isiң men.
Çer çuzine taң vol,
Çavınger vatır kusiң men.

Çaңqa. Ja, sajрась, vaва sajрась!

Qanzada. (Qaçenge)
Çel majasın araptın,
Bavama sızlar, arнась.
(Kylki, duvman)

Çьрав. Çanqa vij qucaqıma kelci taqı,
Asıldı, mine Qaran, Çınıns vaqı,
El vered vilevine, çajlavı ken,
Volatın qan men qanса keldi саqı.
Ədildik nırın teger çer çuzine,
Qulrıgır Edil—Qırın qızqaldaqı.
Ylgiler vajaqıdan maqal ajtar,
Tilekci aqsaqaldı arıvaqı.
Asqarlı qandıq çolın cran eter,
Saңqıdar çer men көkti qasqaldaqı.
Açalqa tuvra kelgen volar qamal,
Təniğiniң arnar bergen aq valdaqı...
Qanqıqan qulazıqan Er Tarqındı,
Edildiң tartır çur oqı torıraqı.
Eçelden qarqıns alqan oңvaj-tıqın,
Məngillik oqan tıspes, nır sьraqı...

Qaçen. Va, vajt de...

Çaңqa. (Cattanır)
Bajadan ojlavсь edim oсылајса,
Qaran qan, Aqçınınsım volса qanса.

Çalqanda armanym çoq cattanamym,
Kynde toj, tynde qyzyq tañ-tamaca—
Çurтым av,
Çurтым av,
Tañ-tamaca!..

Qaçen. (Sыrtтан келіп)

Kyñ Tana, ajlasъ men kynәsi asqan
Zыndannың çer astыnda kiltin asqan
Bosanьp, ac vәridej өңceñ көкçal—
Taqьыңqa: Even, Seven, Balpan, qacqan.
Taqьыг qan: Tana kyñiң, kyñirenedi,
„Çavым“ der, Aqçunьsqa tevirenedi.
Zыndannың qu'pьp asqan qalmaq qyzoqa.
Tijisti өlim çaza kim veredi?

(Tананы әкеledi)

Aqçunьs. (Mьsqьldар)

Degen em, Aqçunьsqa kyñ volarsьp,
Әп сыгqa, vijle vijle, tul volarsьp.
Taqь da kyñәң astь çav qacьыгp,
Quzоqьыңqa Tana kyñim çem volarsьp...

(Tана Aqçunьстың qолып qaqady)

Tana. (Qalyqqa)

Çaqtaqan әdildikti zaman qajda?
Tysiner Tana zarym adam qajda?

Aqçunьs. (Çarьsa)

Kyñ tygil vatьg meni vasьyңqan çoq,
Vasьmnan ucqan qus ta asьyqam çoq.

Qаран. (Çarьsa)

Kyñ Tana sarajьma salsa qoьp,
Aqçunьs әdildikti ajtsьp соьp.

Çаңда. (Çarьsa)

Aqçunьs tuqьmьna tartьp tuvsa,
Qor volmas anasьnyң qoьp quvsa.

Qanzada. (Kulip)

Atadan bala tuvsa edi,
Qasqa çoldı quvsa edi.

Çañqa (Züldi)

Aqçunıbs,
Tartıp tuvsan maqan,
Blajıq emes saqan.
Actırma avzın!...

Aqçunıbs. (Çendetterge)

Sal zıندانqa Qa—qa—qa!..

Qaçen. (Qaran, Aqçunıbsqa)

Zamanıñ aqsaqal, vava Çıray,
Bavadan ılgı bolqan bata surav:
Çaqıb söz, çarım ıgıs degen dejin
Calıqtar domıbra men ajtsın bolçav:

Qor.

Taqır qan,
Qalıq tıñdar,
Bavam ajtsa,
Çır tolqav!

Çырав. Va, alırs beske kelgense,

Dynijenıñ tört burısın,
Domıbra alıp kezgense.
Mundaj tojdı körmedim.
Sən-saltanat özgece,
Bavañız taqı tolqasın,
Өrnéktep sözdi pernese.
Çel darıqan bes savsaq,
Mıñ quvıtır өrlese...
Kerüven tartıp Qırınнан.
Çañqa vıjım kelmese,
Aqçunıbsın çasavın.
Өzi әkelip vermese.
Toqsan narqa çuk artıp,
Altın — kumis bul artıp,
Eki çastıñ qızıqın

Kөz nen wуjtıp көr.mese...
 Буl қызыққа саттаньр
 Кер мыьықтар кyлмесе.
 Ne deйдi сонда қатақат...
 Va, қавьldь сарзп yсime
 Вuқан дақь қанақат.
 Тулрагы во'дым заманьың.
 Almas penen qоjқan тақалар.
 Qartajқan da салықтар,
 Домвьга альр sermese,
 Qьza — qьza өрlese,
 Aјсылыққа estiler,
 Ваваңның davсь kernese.
 Kelermın talaj Edilge.-
 Өmirdiң çeli tergese...

Qanzada. Sajрась, вава, sajрась!
 Тақь — тақь қақақа — қа...

(Kenet watьrlary мен Tarqьn keledi. Qalyq asьp-sasьp tarajьdь. Соқьs. Tarqьn Qapan мен qançarlasьp ketedi Өltirgen tәrizdi volьp qajta keledi. Baipan Çьravьdь әkeledi).

Tarqьn. Әj, қақрас, ајтарьың варма тақь да?

Çьрав. Çоқ. Saьнды qursav çақьта.

Tarqьn. Nedep ediң vajada?

Çьрав. Сылласаң aruvaqtı
 ајата.

Tarqьn. Qajda Tana?

Çьрав. (Çақьндар)
 Тавьлар Tanaң.
 Aқьып ајтсьп ваваң.

*(Çьрав yrejlenip сегине берip q lajьdь.
 Saqan, Aқçыпыs pen qançarlasьp kiredi)*

Tarqьn. Ke!, çek-pe çek!
 Qajda watьrlaryң? ..

Ақсұныс. (Кенет сұнық сымтыр)
Бір сұбындай қапымды,
Бір қасықтай қапымды!
Есінде бар ма? қатқан тун?
Төгесін қалай ағымды?!
(Бирте-бирте қымындайдь)
Келци-келци қалқам ај!
Сујејін тақь алқалај!
Өңім ве, әлде тусім ве?
Тарқын seni вайқатај!...
Ақ ақа-ақ-ақа қа-а!...
(Қақындайдь).

Тарқын. Ә, солај та екен? Ақа-қа-қа?

Ақсұныс. Кәне кылци Тарқыным...

Тарқын. „Sen үсін ел-құртымнан мәңгі vezem.
Sajrandap, өзің менен қahan kezem.
Mine антым, mine қапым қаһнамьн,
Sen кylsen, мен de кyлем, өlseң-өlem.—
Ақызайын қаһнды,
Сығарайын қаһнды.
Талқандайын тақьнды
Сувдај төгір ағынды...

Ақсұныс. (Ајмалап)

Келци-келци, қалқам-ај!

Тарқын. Ne istedin zalyt?

Qajda Tana қапым?

Ақсұныс. (Кенет асулы)

Өлтirdim өзim қoльмнан.

Тарқын. Ah, sen de сопың соқынан. (Өлтiredi) —

(Birt -birte сақынақа қапақыдан басқа қалық кіredi)..•

Тарқын. (Асулы)

Tanam qajda? tavьp ver, Edil eli!

Bul carqanqa qajtrajdy salqan kegin,
Tosьp ыдым kele ver, kektes қапым,
Tanamdy almaј ketrejmin, әli tegin...

(Balran, Tana keledi. Tarqyn, Tana syjisedi)

Tana. (Qucaqtar turǵar)

Tuñǵıǵıǵı sızǵım tereñ barlaǵanǵa.
Ajǵıǵıǵı, Tarqyn senen zarlaǵanda:—
Molasız bir kerset dep sasız çajır,
Tañriden tiler edim, tas zındanda:

Tarqyn. Keñ çahannan tañdaǵam:
Syjsem mejrim qanbaǵan—

Tana. Tarqyn çapız, çalǵızız,
Dıǵdarǵa tojmaǵan—
Cuvlaǵan,
Çavlarız,
Qan men—
Çuvır—
Tojlaǵan...

Tarqyn. Aq Tanam, saǵız quvır sandaldız qoj,
Kunirenir kun-tun qatır, qarmandız qoj
Añ volır, sız quızda çyrgenimde:
Tañirim dep, saǵan qana zarladız qoj...
(Orda vatırılar kiredi. Soǵız. Tarqyn tovs taǵır çened).

Saǵan. (Kylimdep)
Mineki! Tarqyn, Tana tilekteri!
Quvanır, alas urǵan çyrekteri:—

(Ekevin, ojlanız ózin)

Alızız sum çalǵannan sızndız ızder,
Zamannız dana tuvǵan tylekteri—

(Ekevin, ojlanız ózin)

(Saǵna tereñinen proçektor çarǵızında sarnar Ana
kele çatadı qasızda Balran, qalır tıñdajır)

Ana. (Alızta)
Tanandı keriñ olsem armanız çoq.
Çızız söz ajtarmızız çızılǵan tor:

Balran. Tana çan, mıznav Ana!

Tarqyn. Zarlama! Mıznav Tanañ, Ana çarqın.
Bolǵan da söziz kymis, sytin alız:

Saqan. _ Ana çan mьnav Tanaç!

(Tana kьrisedi, syjisedi)

Tarqьn (kьnildi)

Çaqtan ədildikti sanalьmьn.
Çuvanam, qajrattanam: Tanalьmьn.
Nur çavьr, nur ystine çan majdanda,
Tamaca torьr voldьm: Analьmьn.

Ana.

(kьnildi)

Ekeviң əri vaqьm, ulь-qьzьm,
Kьringen qara tynde taң çulьzьm.
Tysiner ana zarьn, adam izder,
Qarmalar sum çalqannan tarqan nurьm!...
(Alьstan cuv, duvman çaqьndaj veredi)

Balran. (Sьrtqa qarar)

Ketejik Tarqьn dosьm, taqь qasьr,
Ətejik, Altajdan da ərmen asьr.
Talqandar tura almasьrьz, çan men taqьn,
Minekiј çav qamadь, ьzqar casьr...

Qor.

Çan quvdalar tavalar,
Sьqar çerin çaqalar.
Tiləgindi tilejmiz.
Erligindi vaqalar.
Saçan çьjhan tarьldь.
Çan uqrasa zarьndь.
Qumarьta ajmala,
Tana suluv çarьndь.
Çan ordasь savьldь,
Keter çolьң çavьldь.
Çaqьndadь qalьң qol—
Çançar, pajza çalьndь.
Çolьң volьsьn arьstan,
Tarlan ozar savьstan.
Saçtan-saçtan qaharman,
Asqar tav men alьsqan!...
(Товь мен vөлектенip:)

Tarqib. Uskyrik men bir qañbaq davyl quvqan,
Baqıtsız vatır voldım mızqa tuvqan.
Andaqan qoc esen vol Edil eli,
Сың quzda kып өtkizer bizdej сыqan!...
(Ketedi. orda әskerin pastap, qolında qaңqarь ваг
Çaңqa kiredi).

С ь т ь l d ь q

1829-37

E p i j l o g

Proloktadъ saqьna. Qara kolenke. Zar men Tarqьn, Tana kiredi
biri sal, ekincisi kempir.

Tarqьn. (Çartasqa otьr).
Мьнaв сьң quz, vajaqъ qalqьp çatqan,
Köksengir vultqa talqap meni tarqan.
Kynirenip qajta keldim çahan kezip,
Qulaq sal, kəri catqal tuman vasqan!

Sum çalqannan uvlandъ tentek balaң,
Ajtarмьсьң çьь sөz, aruvaq vavam?
Çalьndaqan өrt çyrek salqьn tartьtь:
Qajqьlandьm, qacqьn vor, kynim qaran.

Tarqьn-Tana. (Çarьsa)

Ajryьp, çer çyzinen сьqsaq сьңqа,
Qonьstar mөngilikke qalsaq quzda.
Keң asran, keң mejrimdi өlemin de,
Çьr etip, çalqandьqь ajtsaq muzqа...

С ь т ь л д ь q

Soңь. 1984/37-çььь Alma-ata

Ответ. ред. Х. Юсупбеков
Тех. ред. С. Ицанов
Ответ. корректора Ф. Рахметов и М. Досов

Сдано в набор 25/V—37 г. Подписано к печати 9/VII-37 г.
Бумага 70x108 $\frac{1}{32}$ Тираж 8150
Объем 5 п. л. Знаков в п. л. 29.200

КИХЛ № 48. Уволномоч. Главлито № 1198.

г. Алма-Ата. Книжно-журнальная тип. НКМП. Заказ № 1079